IGNAC HORVAT

GRADIŠĆANKE

IGNAC HORVAT

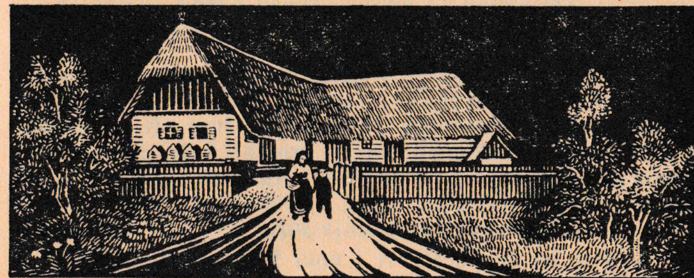
GRADIŠĆANKE

PRIPOVIJESTI IZ ŽIVOTA GRADIŠĆANSKIH HRVATA

ILUSTRIRALA ZDENKA SERTIĆ

KNJIŽNICA DOBRIH ROMANA
UREĐUJE DR JOSIP ANDRIĆ
IZDAJE HRV. KNJIŽ. DRUŠTVO SV. JERONIMA
OSMO KOLO * KNJIGA 29.—32.

ŠTEFANIĆEV GOSPODIN.

I.

— Majka ! Majka ! — jujukal je Štefac kot je došobotal školskom torbom za vratom nutra u kuhinju. Pak je nek zahustil majku, ka je upra čučala pred krušnom pećum i metala kruh nutra, za vrat ter joj se počel militi i šušljati dražesnom sramežljivošćum u uho :

— Denas sam si opet znal kod gospodina školnika. Ter su me presadili iz petoga razreda va šesti.

— Ćuha ! Onda si visoko skočil, ditić ! — podražila je mati razdragane volje maloga i metnula jedan drugi hlibac na lopatu, poškropila ga s vodom i sunula u peč.

— Pak, ča je to bilo, ča si si tako dobro znal, ha ?

— A da ki su bili najstarji narodi. To su bili — postavil se je sada mali nasred kuhinje i začel zbrajati dignutim glasom kot u školi — to su bili : Asirci, Babilonci, Feniciani i Egiptomci.

— Ter na to su te gospodin školnik presadili va šesti razred...

— Da.

— Vidiš, kako su ta gospodin školnik dobri. Nek lipo je uvik posluhni ! — rekla je ozbiljno mati. — — A drugačije ti pak već ništ nisu rekli ? — spitkovala ga dalje. Pak se nastavila od peći i počela jur pečene sirom lepnje mazati žubancem.

— Aje.

— No ča ?

— A poprakljali su me po rameni i rekli: „Kad bi bil ti moje dite, veljek bih te dal štu — študirat." Da tako... A, majka, ča j' to, študirat?

— Ah! — skoro je zavrisnula mati od blaženstva. — — Ter to su ti rekli?... Tako su ti rekli? — ponavljala je prez duška i raskrečila svoje velike črne oči na sinčića A namah po tom dopuzile su joj kroz oči i dvi tople, svitle suze i spušćale joj se po licu doli. Ali hitro si je opet otrla pak zgrabila Štefaca za rame, oslobodila ga od školarske torbe i poreketala prema zadnje hiže.

— Poj ter se počeši. A i novi špenzar si ublici. Pak ćeš veljek bižat k gospodinu školniku ter ćeš im odnest sirom lepnjov, — rekla je i počela žurno rizati lepnje i metati kusiće, ki su najtanji i zato najukusniji na pladanj.

— Nnne, majka!... Nekate... Ja se ne seguram... — uzlovoljen se je Štefac branil i rival se ukradajući na kuhinjska vrata van.

— No, ča j' to! Ravno danas ne ćeš biti majki poslušan?

— Ali, ako su si denas i školnikovi sirom lepnje? — pokušal je još jednoč mali da prigovori.

— Nisu si je! — odrizala mu mati. — Pak ako bi si je i bili, i onda su naši bolji neg' njevi. Nek friško se spravi!

— Ali po selu ne ću pojt...

— Mer ne mariš. Moreš i po zavrtih — rekla je mati dobrovoljno i sunula dičaku pladanj, svezan u bel rubac. — Ter reci, — ali da dobro upraviš — reci gospodinu školniku, da su je dali majka lipo pozdravit ter da im ovu šalju mrvu sirom lepnjov kušat... Pak se nek kritni. Ako budeš jako bižal, ćedu bit još vrući, kad tamo zajdeš. — — No, ne ćeš bižat? — kriknula je još za dičakom ispod putnih vrat.

Tim se je majka Roza povrnula najzad u kuhinju. I bila je blažena, da muža još nije bilo domom na obed. Neka ni ne dojde vred, da si ona medutim sredi svoje misli, ke su joj pohađale po glavi kot divlji golubi po zatvorenoj gajbi. Ali, i zač je ona sada najednoč toliko uzrujana? Valjda nije bila ta misal, ka se je danas školniku izmaknula kroz usta, već davno nje najdraža želja? Jur potle je počel nje drugorođeni sinčić u školu hoditi!... Vindar, nije vse to oholna i grišna sanjarija?...

Sela se pred krušnu peć, zgrabila se za gut, da joj razdraženo srce ne skoči kroz usta van i smirala zabrižena i vsa zbludjena u dubinu peći, u koj su se jur začeli hlipci, jedan za drugim lipo žariti.

I kot ju je malo po malo okrojil i zaljal slasan dah toga Božjega dara, — ne samo nju, nego i dvor i ulicu, ća do petoga suseda — a u to joj došlo na pamet, da kako on dosle još nikada nije zmanjkal u njihovom stanu, polako je materi Rozi odlanulo, misli joj se utišile i porazredile, a lica razvedrila. I prez toga, da bi je iskala, snašli su se u njoj vse lipši i snažniji razlogi, ki su ju uverivali, da je nje želja, ka ju je na prvi mah tako prestrašila, ipak pristojna i moguća.

Medutim je čula od odzad, da je muž došal domom. Onda se je podignula i zgrabila opet vesela za posal.

II.

Stanje Ive Štefanića u Višnjacu nije stalo na Velikom kraju, med paorih, nego u jednoj zbočnoj uličici med željarih, ali bilo je u njem skoro vse novo spravno, a dobro uređeno kotno škrabljica.

Niti je bilo njegovo imanje veliko. Vse, ča je pripadalo pod stan i ča si je priženil, znašalo je da i na trideset i pet kabal ralne zemlje, kus senokoše i željarski del u lozi. Ovakovo je gospodarstvo, pravoda, nek u tom slučaju, ako mu dodamo još i osobitu razumnost gospodara i gospodarice, njihove četire delovne ruke pak siguran blagoslov Božji, moglo podnositi, da mu se okine misečno petnajst dukat za hranu pak još dalji pet dukat za druge potriboće jednoga študenta.

Uz to je imal Štefanićev stan zvana i znutra i vrlo lipo lice. Ne samo zato, ča ga domaćica Roza nijedno leto nije zabila pred Vazmom kiditofom novopobiliti, a zdola surom bojom zarubiti; nego stala je pred njim i jedna debela stara lipa. Ova lipa, sa svojom nježno prignutom korunom, pak mali oblokaci, u kih su se u leti i u zimi šarili ružasti muškatljini, fuksije i zelen rozmarin, zadavali su stanu izvan milote i nekakov čaroban izraz unutarnjega blaženstva i zadovoljstva. A nutra na dvoru sijalo je sunce kroz cel dan, od jutra do večera svoju svitlost i toplinu i slikalo na belu strihu smišne, skakajuće kolobare, kot da se vas stan unutra samo posmihuje i tanca.

Vse savsim, bil je Štefanićev stan dosta kićen i sposoban za to, da se nekada povraća u njega, kot u svoj dom, jedan gospodin.

Ovo je bila otajna misal i želja gospodarice Roze. Samo je još tribalo osvidočiti od ovoga i domaćina, Ivu Štefanića.

K tomu si je Roza iskala već dugo zgodnu priliku. No jednoga večera na koncu augusta — bila je ionako jur

stara doba, — kad su se bila dica jur poligala, a muž je sidil još na pragu zadnje hiže i kuril svoju lulu, počela ga je Roza polako, prije nek onako zdaleka, zvrtovati ili skušavati, kot je on takov razgovor zval.

— Čuješ, otac — rekla je — meni je uvik, kad ga gledam, tako jako milo toga našega mladega, Štefaca.

— Zač ? — začudi se iskreno muž.

— A preveć dobro se uči va školi...

— Oho.

— No da. A ča ovde na seli hasni (koristi) človiku tako mudra glavica i bistra pamet. Mer orat i kopat zna...

— I prez pameti, bud ? — presiče joj muž ter pocicne ispod lule.

— No ne. Ali...

— No ter pak, ča bi rada šnjim ?

— A kad bi ga 'nako mogli va škole dat.

— Hm. Nek zbog toga, misliš, ča je on mrvu spametniji, nego su drugi ? Ter ako ko naše selsko dite ima za kapljicu već razuma, nego njegov otac, onda si već ne smi čižme ubut, onda nek hajdi šnjim za gospodina ?... A ja zopet štimam, da i mi paori tribamo med nami takovih, ki imadu ča već pod krljačom (šeširom) ter znadu za nas koč ku spametnu rič reć. A gospodini..., ti bi mogli i nek s polovicom njeve pameti za dvakrat bolje odredit i otpeljat svit, nego ga denas peljadu. To je moje mišlenje ! — reče malo razdraženo Ive.

— Ali razumi me, otac — će nato poverljivo žena. — Ne samo zbog toga ča je dičak spametan. On je i jako dobre i žive nature. Mer ga poznaš. Pak i imaš još jednoga sina i dvi divičice, ke ćedu ti ostat doma na delo. Ča ravno vsi moradu bit iz ovoga stana paori ? Vsi, od oca do sina, od sina do unuka i tako dalje, na vseveke?

— Dobro je — odvrati pogodnije muž. — Ja nisam proti učnomu stališu. Ali povij mi onda : Odaklje ga školovat ? Od ove male hižice ?

— Da, od ove hiže... A kako su si Pere Pavlov pak Šola Baturina ištudirali svoje učitelje ? Nek iz njegovoga siromaštva. Pak ako ću pravo reć, najveći naši paori još nisu nikada čuda školovali dice. Vse zvećega nek ovakovi hižičari.

— No da. Vidim, da si si dobro nabila pukšu. Pelde ti pravo davadu. Ali vindar bih nek rado znal, kako ćemo mi dva to zmoć !

— Mer istina. Ne će nas lako stat — zamisli se Roza. Pak opet nastavi živo: — Ali, hvala Bogu, još smo mladi ter ako se i mrvu nategnemo, va ovom ali va onom i malo stisnemo... A gladit nam zato vindar ne će bit triba. Ja si to ovako mislim. Od Židova ćemo si zet na arendu još da i na pet kabal grunta ; tvoj otac neka dojdu k nam stanovat, kod kćere već itako nij mesta za nje. Kad nam oni već ne budu mogli pomagat, će za toga i naš najstarji sin dorast. A ti ćeš pojt u zimi, pravo, nek ako te bude dobra volja, va fabriku. Još će dojt za ki krajcar već va stan.

— Haha ! — zagrohoće Ive razigran. — Čuješ, mat, ovo si si dobro izmudrovala. A ja, bud — namigne ju dobrohotno rugajući joj se — neka samo sprogovorim na 'vo vse : Amen ?

— No ne tako... Ti si gospodar — nasmihucka se žena lukavo krenuvši nakraj glavom.

— Razumim — reče ozbiljno muž te se digne od praga i metne lulu u žep. — Ja sam gospodar, ali ti si jur vse odredila... No, ja ne marim. Daj tako dičaka va škole. Neka bude gospodin. Ali ja se nek jednoga bojim : Ako pak bude vsa naša muka zaman... Ili budemo mi starji, braća na vsezadnje našemu gospodinu sinu prečemerni... Ar i takovih prilik je dost.

— Ne boj' se. Ja stojim dobra za njega.

— E, mat, to je velika rič !

III.

Sutradan se je Roza spravila u svoje črno svetačno ruho, a u kesu je metnula kus novostepenoga maslaca i zdelu sira za kuharicu ter se otpravila sa sinom Štefacom na farof (župni dvor).

Tribalo je još, po lipoj selskoj navadi, predstaviti maloga djaka gospodinu župniku i pomoliti se za njegovu pomoć i savjet.

Velečasni gospodin Martinčić, velik hrvatski rodoljub i jako delovan svećenik, u čijem su se uredu dan za danom shajali pohodniki kot u ministarstvu unutarnjih poslov, očekal je ženu hižičarku i sina dobroćudnim smihljanjem.

— No Roza, po kakovom velikom poslu si došla ?

— A gospodine duhovni otac, ako bude i vaša dobra volja, peljam vam ovo jednoga novoga študenta — progovori Roza stojeći skromno kod vrat.

— Ča ? Novoga študenta ! — usklikne župnik veselo iznenađen. Pak zgrabi u dlane zažarena lica maloga Štefaca i pita smišnim začuđenjem :

— Ter iz ovoga maloga ditića mora da bude jednoč biškup ili general ?

— Aj, gospodine duhovni otac, vi se šalite s manom — sramežljivo odgovori Roza ter upre oči na tla.

— Nij to šala, Roza. Vsi veliki i znameniti muži bili su u svojoj dobi upra ovako mali ; a nit za pedanj veći... Ali govorimo tako zaspravlje. Ter va kakove škole bi ga rada dat ?

— A prez zamire, gospodine duhovni otac, ovo je, zač sam se največ poufala k vam. Ar ki zna od nas, selskih ljudi, vse te škole na varoši ?

— Razumim te. Samo mi moraš povidat, da ča hoće zapravo iz dičaka bit.

— Toga još ne znam, gospodine — muklo odvrati žena.

— Onda ćemo ga tako pitat. Mer ga imamo ovo pred sobom !... Hodi Štefac ! — zahusti župnik maloga, zaštrči ga preda se ter mu pogleda bistro ali ljubezno u oči. — I reci der, ča bi onako rado bil ?

No Štefac samo miga ter miga s očima i šuti.

— No, govori, kad te gospodin farnik pitadu ! — nuka ga mati.

— A... a... a gospodin ! — izjeca mali velikom mukom i obisi glavu u sramu doli.

— Bravo ! Hahahaha ! — nasmije se glasno i dobre volje župnik ; pak ga šaljivo dalje zvrtuje :

— Jo, a kakov gospodin, he ? Onakov s mustaći ali prez mustaći ?

— A otac veli, da je njemu vsejedno, ča bude iz dičaka, da mu nek bude jednoč laglje na svitu, nego je nam — dojde mati sinu na pomoć.

— A ti, Roza ? — okrene se župnik naglasom k ženi. — Ti nimaš s njim nikarkovo stanovito nakanjenje ?

— Imam... — je, imam, gospodine duhovni otac... Ako me Gospodin Bog usliši — — uzdahne žena i pogleda plaho župnika.

— Bud, da bude duhovnik.

— Da, prosim gospodine... Ar štimam, da će bit tako njegova duša najmanje va pogibeli pokvarenja...

— Ako imaš takovu misal, Roza... u tom slučaju je dičak moje pomoći siguran ! — progovori živahno i svetačno župnik. — Ar ki su nam najpotribniji i ki još najvernije služu narod, to su duhovniki i učitelji. A oni drugi — već sam ih i takovih na noge postavil — samo se izuču pak projdu iz sela i naroda i porazdilu svoju znanost, svoj talenat med tuđince... Ali kako me jako veseli, Roza, da si naminula svojemu sinu tako lipu čast, ipak te moram ozbiljno upomenut, da k duhovnomu stališu nije dosta samo tvoja želja, već je potribna i dičakova volja, a najprije i najviše milošća Božja.

— Znam, gospodine farnik — pokorno reče žena i tare si suzne oči. — I vsaki dan molim Boga...

— Niti ne prestani moliti, za sina pak i za se. Da, i za se, Roza — vrže sada vrli župnik milosrdno ruku na rame žene. — Ar znaj, da si zela danas velik i težak križ na se...

Po tom je župnik još opširno uputil mater od okolnosti zapiševanja u gimnaziju, a malomu je povukal jur unajper ušesa, ako se bude znamda više staral za nogomet, nego li za nauk i ne bude poslušal gospodu profesore. Pak je je blagoslovil i otpustil u ime Božje.

A Štefačeva je bila prva briga, da se je doma odmah predstavil Petrovomu Ivacu i Matkinomu Joški, djakom druge gimnazije kot — kolega.

IV.

Zaista i nije bilo sada već uzroka, da se Štefac ne broji med djake i ne ćuti budućim gospodinom.

Ar se najveća zapreka pri školovanju selskoga diteta odstrani onda, kad se tvrdi i konzervativni seljak odluči, da bude njegov sin ali njegova kćer nešto drugo, nego ča je on i ča mu je bil otac i ded, vsi po redu vrli i pošteni gospodari u svojih kućah i verni člani svojega hrvatskoga sela i roda. No, kad ka plemenita človičja ćut oblada prirođenu mu ljubav prema svojemu stališu, onda je nepopustljiv u postiganju svojega cilja i upre vsu moć, da postavi svoje dite „človikom". I samo retkokrat se goda, da zustane ki djak na sredini svojega puta zbog neizduranja svojih domaćih, a prošlo bi na njega i pol gospodarstva.

Ovakova volja je bila sada i u ocu, Ivi Štefaniću, a u njegovoj ženi, Rozi, hrabro materinsko srce.

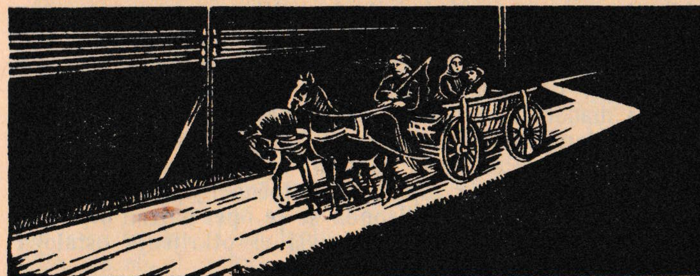
Ona je, Roza, bila već davno pošila u noći pomuče, da muž nit ništa nij uptil, rublje maloga djaka. Sada mu je još samo naručila cipele kod postolara pak jedan kofanac kod stolara, a pratež da će mu u varošu kupiti, kade je to dugovánje i lipše i laglje cene.

Zato, kad je prispil prvi septembar, stric je Martin napregal, da odveze študenta u varoš Šopron.

Štefac je, premda je tu noć bil jedva zažmal očima, skočil na kola frižak i vesel. Bilo mu je, da si mora junački zajujuknuti, kad ostavlja ov stan, u koga će se vreda opet povrnuti kot od svojih selskih vršnjakov ugledan i obožavan gospon študenat, da nije stajal njegov otac tako jako ozbiljno uz kola i da si nije mati, ka se je spravljala s njim u varoš, trla zaplakane oči. Ali kad se je domaća lesa zatvorila za njimi, a kola su počela po tihoj selskoj ulici veselo rompotati, Štefac se je na svojem sidalu nadignul gizdavo i ravno kot svića i zabol svoje oči bistro i blaženo smihljajući se u jutarnji mrak, kot da će rastirati noć, za kom je jur gledal jedan svital i veličajan svit.

Samo, kad su se uz Peričine mimoodvezli, krenul je hitro glavom. Hej, kad bi ga sada Ilka vidila, kako se, snažan i vesel djak, vozi u varoš na dvi ognjenih konjih strica Martina!... No, zaman je Štefac gladil s očima Peričine obloke. Oni su ostali zatvoreni. Niti se je Ilka javila za njimi, a kola su dalje trčala.

Onda je Štefac klonul i zatvoril oči. Ali na usnicah mu je zaigral povoljan i miljan smišak, kot si je u duhu predstavil Ilku, jednu uvik čistu i skrbno počešljanu divojčicu, s plavimi očima i plavim trakom u dužičkoj kosi. Ona mu je bila u vsoj školi najbolja prijateljica. A to njihovo rano prijateljstvo počinjalo se je zapravo jur pri njihovih majkah, ke su se toliko ljubile, da im nije bila kost na mestu, ako se nisu vsaku milu nedilju po večernjici poiskale. Naravno su si pri tih prilikah i svoju dicu sobom zele. I dokle su se one, matere, jedna drugoj pomuče tužile, mali Štefac i mala Ilka igrali su se medutim, bučno i veselo, „zaručnjaka i zaručnicu". Zato si je i kašnje, kad je malo odrasal, držal Štefac kotno za svoju kavalirsku dužnost, da na dičinjem mesopusnom balu pod Bratarovom lopom, ispelja Ilkicu prvu na tanac. A i jabuke ter orihe, ke si je htil na Novo leto „nabenčati", razdilil si je uvik s njom... No, i Ilka! Kak ljubezna je bila uvik prema njemu. Pak i kako mu je lako oprostila, kad ju je bil ono jednoč u rivnji i vučnji, kad su tecu Peri Petkinomu škadanj (štagalj) gazili, onako jako sunul s laktom... E, — trgnul se Štefac u svojem promišljavanju — zač nek i Ilka ne smi u varoš! Bilo bi mu za mnogo laglje, kad bi ju mogal katkada nek onako s livim okom namignuti, kot ju je htil doma u školi, kad ga je htil gospodin učitelj pohvaliti... Ar, da ćedu ga i gospoda

profesori većput s kom lipom ričum podičiti, u tom nima sumnje... E, škoda! Zaista škoda. — —

U to je stric Martin opet jednoč šfiznul med konje, a oni su se dali ponovo u big. Štefac si je sada razribal oči i vidil, da jur putuju u jednoj njemu zizma nepoznatoj krajini. A majka mu je kazala, da se ono daleko kadu jur dimnjaki šopronskih tvornic.

Roza je dolazeći u varoš vreda umestila dičaka na jednom, jur poiskanom mestu, pri znancih; zapisala ga u škole, zagrlila srdačnim zagrljajem ter se povrnula domom.

Po trih tajednih je pak sprohodila po vrti van i muža, ki je odišal na delo u jednu cukornu tvornicu.

I odonda je ona još mnogokrat stajala na nuglju svojega stana ter gledala zaplakana, ali zaufana u Boga, jednoč za sinom, drugoč za mužem. A u zimi, kad je prela doma sama na prelcu, metala je gusto ruke u krilo i nije znala na koga da više misli. Da li na sina, ki je tako mlad prošal u tuđinu, ali na muža, ki se mora još tako star potipati simo-tamo po svitu.

V.

Štefac se je početkom vrlo neobično ćutil u varošu.

Popodne, kot je nestalo majke pred njegovimi očima i on se našal najednoč sam u jednoj tuđoj sobi, sa nikad neviđenim licem jedne starice Nimice, malo je klonul i sidil dugo muče i kot zabljen na stolcu, kamo ga je gospodarica posadila. Niti se je usudil koraknuti iz sobe. Ar mu je bilo, da će se kot mala kugljica, ka se izmakne divojčici iz ruk,

odmah nespasivo zgubiti u labirintu tih ogromnih varoških zidin ter ga već ne ćedu nikada najti.

No sutradan je već gledal mnogo bistrije i srčenije u svit; porazgovoril se nekoliko ričih i svojom tetkom, ka je bila jur odgojila dvi djačke generacije ter je razumila nešto i mađarski i hrvatski, a on opet toliko nimški, ča se je naučil doma od selskoga Židova, kad je htil hoditi k njemu ocu po duhan. Pak se je po tom, da si je dobro pogledal od zvana svoj stan i zapametil si točno njegov broj, prošetal i do trete ulice. Ali onda se je opet najzad otpravil, skrbno po svojem sledu, ostavivši si otkrijenje ostaloga varoša na buduće dane.

A kad je kašnje počel hoditi u gimnaziju, polako se je, do neke mere, razlupila od njegove duše selska plašljivost i nesigurnost. Ar koliko ozbiljni i tamni su bili njegovi profesori, za toliko veseliji i vedriji su bili njegovi suškolari. Štefacu su, iako on nije nikad bil straško, od početka silno imponirali ti srčeni i vragoljasti varoški dičaki, ki su, kot on doma u Višnjacu, poznali u gradu i izvan grada vsa shranjišća i kolovajke i počinili od dana do dana takove ludorije i vratolomije, za ke bi je bil domaći gospodin učitelj stanovito povišal za palce na sedru. No, najveć im se je divil zbog toga, ča je nikada nije vidil siditi uz knjigu, a ipak su si uvik znali sutradan, ako i ne izvrsno, svoju zadaću.

Ali oni su njega kot i vsaku „sičku" — ovako su naimre nazivali djake prvoga razreda — prezirali i osmihavali. Ne samo radi njegove bojazljivosti i neokretnosti, već i zbog njegove obuće i oprave, ka mu je bila, po volji njegove matere, uvik nešto preobiljno skrojena, — da kako ne izraste prezaran iz nje. Zato je Štefac početkom vrlo malo kretal u djačkih okrugih, nego se je marljivo učil; premda mu je učnja zadavala katkada strašne duševne muke, ar je njegov mađarski ričnik postojal samo iz nekoliko deset ričih. Ter se je nejednoč pri učnji gorko i zdvojno splaknul nad knjigom, ali ju zgrabil i bacil se s njom srdito kamo u kut. No, po časku ju je opet lipo sabral i strpljivo se dalje naganjal sa zemljopisom i latinskom deklinacijom.

Samo srića, da je Bog i nedilju stvoril.

Kad su se nedilja i lipo vrime slučajno skupanašli vrh varoša, onda je bil u tetkinom stanu tako običaj, da se je hižni djak, u ovom slučaju Štefac, s gospodarom i gospodaricom odšetal van med brige. Ali nije na svitu radosti prez žalosti. Ar je imal Štefačev „tetac", jedan ozbiljan tiskarski strojar, tu prirođenu navadu, a mogal bih reći i kripost,

da je rado učil svoje male djake varoške manire. U tom se je odgojivanju na gospodsku dostojanstvenost on držal — kako i valja — jur od početka svoje prakse nekih sigurnih načinov. A počel je svoj nauk po priliki ovako. Kad su on, žena i Štefac po dvi ure durajućoj šetnji ili plazanju došli do krčme „K sedam zviranjkov", krenuli su naravno, kot da i to stoji u prvoj crikvenoj zapovidi, nutra. Onde je u krčmi tetac zapovidal dvi čaše piva. Jednu za ženu, a jednu za se. Pak su si tucnuli s čašami; naimre tetac i teta, a djak je bil prije skušavan kroz četvrt ure, da li ima strpljenja. Onda si je smil i on malo nasliniti usnice iz gospodarove čaše. Ali eto ti muke! Jedva si je po tom takov neuki selski dičak otrl usta šakom ali laktom, odmah je zaćutil na prstih udarac gospodarove palice. Zato se je pri drugom slučaju očišćenja usnic poslužil navadno jezikom. No, ni to se nij slagalo s gospodarovim ukusom. Nazadnje, kad je bil po vsakoj kapljici piva nagrađen s jednom gorećom „papricom" na ruki, a nit jednum ričum upućen od zač, mali je neokretnjak ili zaplakal i pobignul domom, ili si je izvadil iz svojega žepa — žepni rubac.

Na sriću i pohvalu Štefaca budi rečeno, da je i on našal svoj žepni rubac. Ali ovakovi i slični slučaji ter sukobi med njegovimi i gradskimi običaji, u kih je uvik samo on i opet nek on podlegal kot slabija stranka, katkada su ga i ogorčili i počel je gusto sanjariti od svojega doma i sela, kade se člövik kreće onako slobodno i nije kaštigan za vsaku malenkost ismihovanjem ili baticom.

Zato je odsada još radije hodil u petak na trg, kamo su dohajali pršci i tržarice iz njegovoga sela. A kad nije našal na trgu nijedne člövičje duše, onda se je razgovaral s Ferdinim šantavim konjem, ki je vozil vsaki tajedan jajčarice u varoš ter je znal toliko novin po selu, — koliko mu je ih Štefac nek zahtjeval.

Medatim je prispil polako i Božić.

Dakako, ni Štefac nije ostal u varošu, nego se sel na vlak. A dočekal ga je na postaji — bilo je već u noći po desetih urah — njegov stariotac, s jednim ogromnim lampušem. Štefac je uvik strastveno ljubil svojega staroga oca. Ali nikad još nije bilo njegovo dičinje radovanje i dopadanje nad svojim starim ocem tako nježno i iskreno kot kad je danas gledal pred sobom toga dobroga starca, kako ga verno pelja po jamah i lozah u skupnu im rođenu kuću, na svečevanje lipoga, obiteljski potajnoga Božića. Ter mu se nije mogal celim putem dosta namiliti. Izvan toga je bil njegov

„anđel čuvar" — kako se je danas stariotac sam sebe nazval — i vrlo dobre volje i napovidal Štefacu mnogo i mnogo, dosad još nečuvenih krasnih povidajkov i dražesnih štoric. A nepozabljen će ostati u Štefačevoj duši ća do muške dobe on prizor, kad je stariotac dolazeći s njim do prvoga stana u selu, položil na oblok svoj lampuš i zapeval si svojim staro-vitim, drhtavim grlom, ali pun dičinje radosti: „Iz neba j' anđel k nam doli prišal, pastiri!..."

Uopće je ov Božić, kada je Štefac po prvom dugljem borovanju u tuđinskom svitu, ponovo našal ili otkril svoju familiju i svoj dom, sa vsimi ugodnimi spominki svojega blaženoga ditinstva, učinil na njegovu dušu najdublji utisak. I jedva su ga mogli otac i majka po svetkih presiliti, da pobere svoju torbu ter se gane s drugimi djaki opet najzad u varoš.

VI.

Posledica je toga prvoga praznika u rodnoj kući bila, da je Štefac odsada u svojih mislih već živil doma, nego u varošu. Osobito u noći, kad je ležal sam u krevetu, htila ga je zgrabiti tako neodoljiva želja za svojim domom, da se je njegovo srce razljalo celom godinom od suz po podglavači. A njegova pisma, ka su nastajala sada vse gušča, bila sua puna ljubeznih i naivnih pitanjev. Da kako su otac, majka, stariotac; da li su sestrice, Marica i Katica jur ča narasle; pak gdo je u selu umrl, gdo se je oženil. I kada da ćedu zaklat drugu svinju. No, zaklat nikako ne smiju prije, nego on dojde opet na Vazam domom. — — Iako Štefac, posred ovoga velikoga zanimanja za domaće prilike, nije zanemaril svoj študij i škole, ali je upotribil vsaku dozvoljenu zgodu da vidi svoje. A jednoč se je, na trgadbu, ukral domom i protiv najoštrijoj zabrani ravnatelja gimnazije. No, ta trgadba utisnula se je izvan toga, da je svojim uskočenjem povlukal na se i grožnju svojih pretpostavnih, i zbog drugoga razloga s črnimi slovami u njegov spomin. Bil se je naimre ta dan dosta najil grozdja i napil slatkoga mošta, ter bi bilo moglo sunce mirno zajti, ar si je Štefac spunil želju, da nije moral na večer opet najzad u grad. Na ov put, ki je peljal kroz jednu tamnu, neobičnu lozu, sprohodile su ga ta dan — ar starji nisu imali lazno — njegove male sestrice i još celo jato takove dičarije. Bili su vsi jako veseli ter si glasno zjačkivali, doklegod nisu dospili na most usred šume. Ovde su se imali sprohodniki lučiti od Štefaca. Samo, da se to nikako nije htilo ugodati, ar je sada Štefac najednoč začutil'

da ne more načiniti od straha ni koraka najper. A njegove sestrice su počele u isto doba sa vsim maljanim korušem skupa iz vsega guta blejati i jaukati:

— Mi ne ćemo same najzad!... Nnne! — — Mi se bojimo...

— A da ča ćemo sada nasred loze, ha? — pital je Štefac. Pak se je i njemu samomu rasfuljalo i namah je rul i on zdvojnim, grčevitim plačem.

— A hodi s nami zopet domom!... Pak ćedu te otac sprohodit!

— Da, ali kako ćedu nas doma naši pogledat? — zaplakal je ponovo Štefac u sramu i strahu.

— Neka!... Ali tebe samoga ćedu vuki požerat! ...

A prije, nego bi se dal vukom za večeru, Štefac je sa vsom ditinjom četom — retiriral.

Kad je mati po tom od tetke doznala za njihovu kanjbu ter ga oštro ukorila, Štefac se je malo vtišil i podal svojoj sudbini.

Ipak je kumaj dočekal navadne praznike (ferije), kad se je mogal opet jednoč poboriti i polabdati na senokoši sa svojimi selskimi vršnjaki, kim je bil više sklonjen nego svojim djačkim tovarušem; niti se je hotil, iako mu je godilo, da su se ti prosti dičaki divili njegovomu vseznanju i zahajali s njim nekom smišnom ali dobromišljenom udvornošćum, od njih u čem razlikovati.

S radošćum i tihim zadovoljstvom je užival uvik, kad je došal iz varoša domom, i tu silovitu ljubav i veselje, a recimo i poštovanje, kim su ga njegova rodbina, naimre njegove mnogobrojne strine i ujne dočekale.

— No ter si došal opet muru domom? — pozdravila ga prva. — O kako si jako bled. Pravoda, ta varoški dim će ti muru škodit... Pak mledan!... Ča ti ne dadu dost jist? Ej, kad bih nek imala sada friško čega doma.... Češ zapraženih jaj? Bud ćeš je?... To j' veljek gotovo... No nek sedi se muru kod nas... Ter nam povij, ča j' novoga va varoši? — — —

— A gle, gdo vo ide! — veseli se druga kot ga zagleda na dvoru. — — Bome, ovo je naš študenat!... Ter kako ti vsenek ide? Bud, dobro... Vsega j' dost kod vas, na varoši. ...Mer i jako dobro zgledaš... Tušći si za čuda, nek si bil doma... No da. Te varoške žene znadu bolje kuhat, nek mi ovde na seli... No, muru zapraženih jaj ćemo i mi imat... Sad nam ravno dobro nesu te kokoše... Češ je kušat... No neka se ništ branit. Mer ide od srca...

I ovako po redu. Ter je bilo jednoč i tako, da je moral Štefac u jednom danu i osamkrat jisti zafrigana jaja. Ali on je je rado pojil, ako se je ih kada-tada i preveć. Ar su bila od srca. Samo, da su ga njegove dobre strine i ujne vsakoput pobludile u tom, da li je letos uistini tust ali mledan, črljen ali bled.

Pravo, da je najradije boravil Štefac vindar nek doma, u okrugu svojih starjih i braće ter im valjano pomagal u vsakovrsnom poljskom ali hižnom poslu. Uz to se je zadovoljil i najprostijom seljačkom hranom. Ar ga vsakoput zabolilo u srcu, kad je mati po jednim teškim litnjim danom pretpoložila izmučenoj družini nje slabu večeru, šćipance na mliki, žgance ali samo rajnu krumpirov. Pak je zato on i nekim unutarnjim sramom odbijal jiliše, ke je htila mati pripraviti posebno za njega, djaka; ali si je s braćum razdilil.

A ipak je Štefac razumil, da nije njegovim domaćim moguće, da okripnije i obiljnije živu, ako hoćedu, da bude iz njega jednoč „gospodin". Ova rič mu je katkada glušala u duši kot ruganje ali uočimetanje; niti je mogal podnositi, ako ga je gdo ovim nazivom podraževal. Za toliko više se je naučil ceniti i ljubiti svoje roditelje i braću ter je rado sidil s njimi po večeri ali na nedilju po bogomolji na hižnom pragu i trsil se zanimljivim pričanjem iz svojega školskoga života zabavljati je i razignati im brige i skrbi.

To su bile onda njegove najsladije ure.

VII.

Vindar je bil Štefac sada jur previše svezan sa školom, nego da bi bil ikada ozbiljno mislil na to, da će se odreći svojega študija ter će ostati doma. Ar s jedne strani su poteškoće, s kimi se je imal u prvih letih svojega djakovanja boriti, polako skrsnule i on je s časom ne samo stignul u učnji svoje varoške suškolare, nego je i natkrilil; a s druge strani oblaževal ga je i nauk, ki je, kot je Štefac napredoval u njem, otkrival pred njim vse širi i dalji vidokrug znanja i razumivanja svitskoga života. Mnogo, ča je znal i gledal u svojoj prirođenoj prostoti samo nesvisno, razjasnilo se sada pred njim i pojačalo u njem duševnu nesavisenost. I nejednoč se je, kad je našal opet jedan nov zakon, nov odgovor ali nov put, skočil uzrujan od knjige i trčal gori-doli po sobi ter peval i klical od sriće i veselja. Kad su mu u ovom blaženom hipcu otvaranja i rascvitanja njegovoga duha na pamet došli njegovi domaći i selski vršnjaki, samo je mogal pomilovanjem, mišanim sa zanemarmetanjem, misliti na nje.

Zato je Štefaca zaspravlje obašal strah, kad ga je početkom velikoga boja (rata) — išal je onda u četvrti razred gimnazije — pozval jedan brzojav domom.

Dojdući u rođenu kuću, odmah je opazil na licu svojih domaćih, da je njegova užasna sumnja istinska. Domaćin je bil potribovan od vrhovnoga vojničkoga zapovidničtva, no ne na front, nego, zbog grčih u livoj nogi, u starogradačku tvornicu striljiva na delo.

U vsem stanu je radi toga vladala velika zdvojnost i tuga. A otac je Ive rekal suho i zlovoljno đaku, kad je ov stupil u sobu:

— Štefac, ja sad moram projt iz stana, a ti ćeš — dotle ostat doma. Neka ti ne bude žal... Al i kako rado bih te dalje školoval, sada moraš spoznat, da ne ide...

Štefac je na tu rič probledil kot vosak. Pak ga je počela zimljica stresati; a nazadnje su ga poljale i suze, tako rodne i vruće kot da mu je srce puklo.

No mati, Roza, ka nemer nije bila pravo znala, da kakovo nakanjenje ima otac sa sinom, a ipak je držala za vsaki slučaj svoje dokaze i razloge pripravne, kad je čula sada svojega muža, postavila se preda njega i odvratila mu krotko ali neobično odlučno:

— Ive, ti nek poj, kad je tako Božja volja. Ali to je moja skrb, da ča će bit nadalje s ovim dičakom... Ja znam, kamo imam š njim pojt.

Tim si je i velje hitila za vrat svoj veliki rubac, zgrabila Štefaca za ruku i odišla s njim po drugi put na farof.

Tamo je peljal put vsakoga zustaloga đaka iz vse široke okolice, trebal li novu os ali cela kola. Ar je velečasni gospodin Mirko Martinčić kot mudar i oprezan rodoljub posvećival najveću pažnju odgojivanju hrvatske inteligencije. I bilo je poznato od njega, da je jur mnogo prelomljenih đačkih ekzistencijov naravnal i ponovo na noge postavil; a nejedno siromašno dite imalo se je jedino njemu zahvaliti, da je nastalo — kot se narod izražuje — človikom.

Ni Roza nije izašla iz stana vrloga župnika neopravnoga posla. Od sada je Štefac dobival u varošu kroz neko dobrotvorno društvo hranu prezplatno.

To je bilo onda kruto razveselilo Štefaca ter se vraćal ovput u grad duboko ganut, kot da ga je bil jur zgubil, pak opet ponovo zaujel.

Ali ta događaj u njegovoj obitelji ostavil je ipak u njegovom srcu žuku klicu. Ar dokle se doonda nije grozila njegovomu školovanju nikakova pogibelj, sada je većputi strahom

mislil na tu mogućnost, da ćedu doma izmanjkati sredstva i njemu će se zeti del (dio), koga si je odibral i ki ga počinjal toliko usrićiti. To je Štefaca malo otuđilo od svoje rodne kuće.

Uz to i nije bila ta kuća, otkad ju je domaćin ostavil, sada već ono blaženo ognjišće kot negda, nego zaudobljeno ter izmrlo gnjazdo; ar ako je i majčino lice, ko je Štefac obožaval, davalo tomu stanu još uvik domaći izraz, ali to je lice bilo najvećputi prez sjaja i puno brige. Usled toga prestali su doma i oni idilni sastanki i srdačni razgovori cele obitelji, ki su nekada toliko uzbudjali čuvstvenu dušu mladoga đaka.

A prestalo je vse to i u celom rođenom mu selu.

Ter si je Štefac počel izbijati iz glave svoj neblaženi dom i zaplaval punom parom u varoški đački život.

Ta život je sada tekal bujnim tekom. Dokle su se sela skoro potpuno ispraznila i malo po malo poizgubljala vsu svoju mladinu, snagu i milotu, gradi su tim više narasli, napunili se i plasali vihornim narodnim plamenom, ali trzali nekim nasilanim, grčevitim veseljem. Po ulicah i lokalih vladali i vršili su vse sami elegantni časniki i snažni vojaki, a okolo njih su vrvili čitavi roji muškarcev i ženkov, idealistov i propalic, ki su hotili „nek još jednoč živiti", pak — ča dojde.

Niti je u školah bilo, od četrtoga do osmoga razreda, študenta, ki ne bi bil htil odmah ostaviti vse, ča mu milo i drago, obisiti si sablju, dakako sa žutim oficirskim portopejom ter se nakićen pernicami i okadjen parfemom odvesti na junačko polje. — — —

VIII.

Bilo je u augustu, na koncu djačkih ferijov.

Stariotac, Štefac i njegov stariji brat Joško, ukapali su po zadnjiput vinograd.

Grozdje se je na šibah jur lipo plavilo i stariotac je poslooval i babral okolo trsja tako brižno i tolikom ljubavom kot kad mati čisti i češlja svoje maljano dite. No ne samo zato, ča su letos visili grozdići tako gusti i tusti ter obitali obiljnu trgadbu i „mokru", veselu zimu; već su si bili stariotac i vinograd u „Sridnjoj gorici", davni brati. Pravo nemer ni on sam nije znal, da ki njegov praded je prvi zasadilta vinograd, ali kad su ga bile, a to pred dvajset letih vuši zničile, on je, stariotac bil ta, ki ga je opet zagajil, niti ga kada zaostavil. Nego jedva da je prispil misec marc, a s njim

prva kop, stariotac se je vsako leto odselil sa vsim svojim vinogradarskim aparatom, naimre lopatom, motikom i nožicami pak jednom tablom slanine, hlipcem kruha, miškom za duhan i lulom, u vinograd i onde, pod zavićem jednoga zapušćenoga pčelinjaka, prebival danom a kaka i noćum, kot prorok Samuel u crikvi, ter kopal, gnjojil, rizal i vezal trsje. I premda su se nekoč onako ravni i gizdavi križi staroga oca s časom prignuli, a brze mu ruke nastale teške, joj bilo onomu, ki bi mu se zapačal u trsje, ali mu samo hotil pomoći, izvan u kopanju i ukapanju.

Nekada je, kot maljani i bosonogi dičak, i Štefac rado sprohađal staroga oca u vinograd, ali nosil za njim u „dvojkih" obed. Ali danas ga očivideć ni su veseli niti ti lipi, škurozeleni vinogradi, niti zanimljivo društvo uvik vedroga staroga oca, ar se samo igral s motikom ter nek strgal s njom prokšivo po zemlji kako negladna dica po rajni i ujedno zaostajal za svojimi suradnikih. A nejednoč se je bil i ufrknul, da će neopaženo skrsnuti iz vinograda. No, kad je htil pogledati na staroga oca, bilo ga je sram. I opet nek ostal.

U to je došal k njim gornik, tetac Šime. Njemu je, človiku bistroga oka i šaljivih ričih, pravoda jur zdaleka palo u oči ukunjanje i leharenje đaka, ter se sada, kad je dostignul delače, uprl na pukšu i porugal:

— Hoho! A ča to imate med vami za tretoga tobrača?... Jednoga študenta? ... Glej, glej!... Ne b' si bil mislil... Ja sam se vsenek nadijal, da će bit jednoč iz njega farnik ali oficir... Pak poglejte ga!... Nako dela, kot da b' mu išlo za kruh!...

— Aj, tečko, nekate nam ga još jače znorit. I tako smo ga kumaj vanspravili, da nam muru pomore — odgovoril je Štefačev brat Šimi.

Štefac nije spustil ni riči. Samo je muče zastenjal kot on, koga su pogodili u najbolnije mesto i zasikal svojom motikom srdito u zemlju.

— No pak! Ča znamda nima pravo, kad se krati motinke? — nastavljal je gornik Šime vragoljast volje. — E, Štefac, ne b' se ja na tvojem mesti mučil i nažuljil si ruke. Nego bih hitil to motiku k vragu, pak b' se legal kamo va hlad. Ali b' se išal va krčmu kegljat s gospodini... Bogme, ja!

— A mer sam se sada jur i zasitil ovoga rovanja va blati! Neka ukapa on, koga je majka za to rodila! Ali ja ne ću delat! I već nigdar ne! — puknul je dičak sada najednoč, pak se je kot zmanjen zgodil, čagod se je nek mogal, s motikom u tla i pobignul po vinogradu doli.

A za njim je zaglušal po gori glasan i divljast grohot staroga gornika. — — —

Stoper, kad je dospil iz vinograda van pod slivlje, palo je Štefacu u glavu, da zapravo nima pred kim da biži. Ter je postal i ogledal se na hip najzad.

I vidil je, kako stoji stariotac nasred vinograda ter samo gleda i gleda za njim. Ali nije vidil, da su se svitile vrlomu starcu u očima i dvi žalne, samilosne suze.

Pak se je dičak otpravil polako i muče prema selu. U njem je još kipil jad (bijes), a srce mu tuklo od uzrujanosti u prsih kot bat.

Ali jedva se je odaljil nekoliko korakov od vinograda, u kom su se odzvanjale sada samo dvi motike, njegova srd se je namah rastalila, njegova lica se zažarila gorućim sramom, a noge mu nastale teške i preteške, kot da su obute u železne čizme. I nek najednoč nije mogal već dalje ter se sel uz stazu i smiral zabljenim pogledom gori u vinograd.

Ćutil je, i to mu je sada kot pelin zažukilo sline u gutu, da je bilo njegovo ponašanje, osobito radi staroga oca, ružno, nevridno i ditinasto. Pak i vinograd ?... Ča mu je vinograd zakrivil ?

I bilo mu je, da je počinil nad vinogradom, u kom je probavil negda sa starim ocem toliko blaženih dankov, grozan zločin, i nukalo, vuklo ga, da se mora odmah najzatpovrnuti ter poklekn uti na tu svetu, blagodarnu zemlju i poljubiti ju onde, kade ju je zgodil u čelo, a ona je — još sada mu gluši u ušima — onako jalno zajauknula. — —

— E, da. Da nek toga vražjega gornika ne bi bilo onde ! — uzdahnul je Štefac. Pak se je tužan i vas slomljen, kot da se luči na vseveke od vinograda, doma i roda, zdignul z trave...

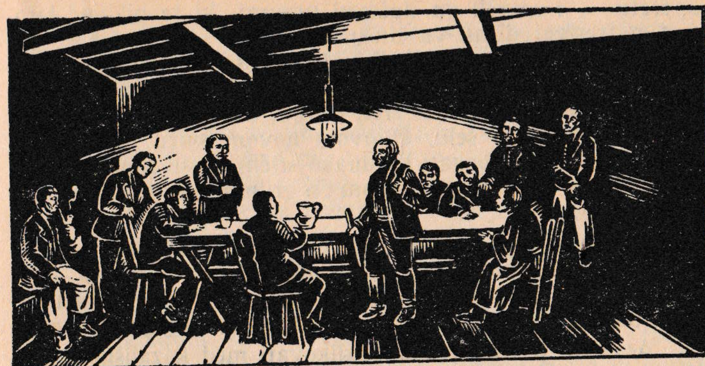
— A ipak ! Nije imal stari gornik pravo ? ! — zasiklo mu opet kroz glavu. — Pravoda !... Ja hoću... ja moram, da budem gospodin !... Gospodiiin ! — zaviknul je skoro glasno.

Pak je raskril ruke u višak i zmaknul se po putu domom.

IX.

Ovo leto nije ostal Štefac doma do konca praznika, nego se dal, na turobno presenećenje svoje matere, još nekoliko dan prije u varoš.

Ovde su ga već čekali njegovi tovaruši ili sukrivci ; dakako po redu vsi veliki „dobrijaki”, no u općinskom prostodušni i vrli dičaki i dobri učeniki, čiji je bil najveći

grih, da su strastveno ljubili nogomet i katkada, ali samo na velike gode, kot na imendan gospodina ravnatelja i glavara razreda, spušili kade pod grmom skupno jednu cigaretu.

— Ali recider Štefac, ča je s tobom ? Ti nisi već on stari ! — konstatiral je velje po nekoliko danih njegov tovaruš, Laci Vojnović.

A imal je Laci pravo. Ar su sada Štefacu bili njegovi negdašnji prijatelji nekako neugodni. Odvraćala ga je njihova neoglađenost i ditinjska naravnost. Niti mu se već dopadalo, da trči s njimi razvlasan i rastrzan po igrališću, nego se je počel, pokihdob su mu letos jur i profesori „vi” govorili, mišati med đake visokih razredov, med poznate kicoše, ki su se volili na večer šetati po ulicah i šetališćah, ogledivati se za lipimi varošćankami i zazirati kroz obloke u kavane. Ah, te kavane na glavnom trgu ! Negda, a ćemo reći još lani, htil se je Štefac još nekom naivnom bojazljivošćum i praznoverskim strahom obrnuti od njihovih oblokov, i prije bi bil htil zabluditi (zalutati) u ponoći u jednoj velikoj lozi, kade ruju vuki i medvidi, nego bi se bil dal odvlući u jednu kavanu. A sada bi stajal, pun goruće želje, nekoč i po pol ure pred tim rajem gradskoga svita.

Onda su ga jednoga večera otpeljali njegovi novi prijatelji u kazališće.

Do sada nije imal Štefac ni novca za kazališće, a niti pojma, da ča sakriva u sebi ta ogromni stan s golimi poganskimi božicami na čelu. Za toliko silnije je deloval na dičaka ta prvi večer u kazališću — igrali su upravo neku Kalmanovu

operetu — i savršil on duševni prevrat, ki je bil već leto dan potresival dičakovu dušu.

Tamo na daskah, otkril i očitoval se je sada pred Štefacom jedan zizma drugi svit, ki nije imal ništa sličnoga s tim, u kom je dosada živil i trpil, a najmanje s onim u njegovom rodnom selu. U ovom novom svitu bili su vsi ljudi jednako lipi, bogati i jednako srićni, ki su samo pevali, plesali ter se dragali med sobom ; a griha u tom svitu kot da uopće nije...

Ta večer nije znal Štefac, da kako je zapravo dospil domom u svoje noćište. A sutradan se je jedva mogal opet sprijateljiti s običnim školskim životom. Niti je ostala ta prva od „tisuć i jedne noći" u njem prez daljega upliva.

Ar, iako je Štefac znal razlikovati med kazališnom pozornicom i ulicom, med operetom i istinskim životom, ipak je bil tvrdo uveren, da mora imati ta operetna igra kade u varošu, kade na svitu i svoju prispodobu ali nastavak. I našal ga je, u tančenih dvoranah, po krčmah, pak opet u kazališću, ko je počel odsle gusto ali otajno poiskovati ter se je usled toga zatukal pri svojoj gospodarici i u dug. Još i svoj študij bi bil zanemaril, da nisu njegovi učitelji još za dobe doba opazili njegovo propadanje ter ga ozbiljno opomenuli ; a on je, hvala Bogu, imal još dosta duševne moći, da se povrne k svojim knjigam.

Pravoda je i njegova silovitost ter nedomišljenost u traženju raskoša i zabave s časom nešto popustila i njegov je ukus nastal biraniji i finiji, ali je ostala u njegovih prsih čvrsta, neprominjena odluka, da postane pravim kulturnim člověkom i „comme il faut" gospodinom po estetiki Balzaca i Wildea, čiji romani su mu prezaran dospili u ruke. Zato je mnogo trpil pod svojim siromaštvom. I bila je za njega prava muka, kad je moral vsaki dan na očigled svojih poznancev, osobito onih od ženskoga svita, ići na sirotinjski kruh.

Medutim je i gimnazija upravila u njegovoj duši svoju zadaću, ka joj je naminjena. Čim je Štefac diblje i dalje napredoval u svojem nauku ter proširil svoje znanje, tim su se gušće zbuđale u njem vsakakove mladenačke želje, ambicije. Počel je i on sanjariti i graditi svoje grade. Samo, da nijedan od tih gradov nije stajal na tesnoj, uskoj međi svojega maloga naroda, nego lizal prik njegovoga neba u prostranije daljine, ar je Štefac u sebi vreda zahitil tu misal, da bude jednoč „narodni" župnik ali učitelj, — a ništa drugo. U tom smislu je uplival na njega i bojni mentalitet, to je opće

mišlenje, ko se je sada — ča se samo po sebi razumi — kupalo u prezkrajnoj ugarskoj rodoljubavi i domoljubavi.

Zato Štefac, to jest Pišta — kako ga je morala odsada i svoja rođena mati zvati — malo po malo već nije znal, ča da piše domom svojim roditeljem. Ter im već uopće nije htil pisati. Samo, kad mu tribalo novca. A tribalo mu vse više, tako, da je bilo većputi doma u obitelji i prigovaranja zbog đaka. No, na ferije je vindar dohajal još domom, premda si već nije znal predstaviti, da ča će — za volju Božju ! — stvarati u tom strašnom gnjazdu kroz vse mile dva misece.

Ali sada su strine i ujne zaman čekale raskritim krilom i novopečenimi sirom-savnicami svojega mladoga rođaka gospodina. Već ga nije mogla mati nagovoriti, da ih poišće. A kad bi se retkokrat prošetal po selu i sastal s nekim svojim vršnjakom, negdašnjim suškolarom, Štefačeva su usta ostala nima, ar nije već nahajal (nalazio) riči, kom da bi se mogal porazgovoriti s prostim selskim člověkom.

Ter su i ljudi samo zafrkivali usnicami za njim, kad su ga htili viditi mimoići uz hiže, a mladina mu se počela poluglasno rugati za hrptom :

— Ono, gizdavoga Štefanićevoga gospodina !... Hihihi !...

Vse to je bila mati Roza već davno opazila. Ali nije se usudila za to svojemu sinu u oči metnuti nijednu žalnu ; ar je sumnjala, da će biti Štefačev odgovor strašan i će joj nek probosti srce. Samo je molila, žgala vsaki večer ulje pred Marijom i ufala se... Doklegod nisu počeli zvirati iz varoša vse gušće i gušće glasi, kako viđuju selski tršci Pištu šetajući po skrajnimi ulicami s nekom „spačljivom frajličkom".

Na to se je Roza ipak ganula. I poručila je odmah svojemu sinu, da ostane sutra po školi doma. Ima se s njim nešto važno pominati. A drugi dan popodne se je upravo zaletila u Štefačevu sobu.

— Kade j' moj sin ! ? — kriknula je zdvojnim glasom na hižnom pragu.

— A nij ga doma. Niti će ga bit — rekal mi je — ća do ponoći ! — odgovorila je gospodarica i sama uvređena zbog tako nevridnoga ponašanja Rozinoga sina.

— Ah ! — zavrisnula je Roza strašno. — Tako je vse istina !

I žvignula gornjim telom prik stola...

Kad se je po dugom vrimenu opet nekako teško podignula, izgledala je tako omamljena i bleda kot da se je upravo

stala od lesa umrloga joj sina. I samo se muče odvukla domom.

Doma ju je čekalo pismo:

Draga mati!

Prosim Vas, nekate mi zamiriti, da Vas ni sam htil doma dočekati. Ali bilo bi zaman. Ar ča Vi hoćete, toga ja nikako ne ću. Ne ću, da budem pop, a niti kakov drugi pastir ali palir med prostakih... Samo Vam se molim, da me ne zapustite, dokle ne savršim svoj nauk. Morebiti, da budete vindar jednoč gizdavi na me!

Kušuje Vam ruke

Vaš Pišta.

Ali Roza je samo neverovatno zamahnula glavom i načinila u zraku drhtećum rukom križ prik svojega Štefaca.

X.

No otac Ive, ki je sada po završenju boja dolazil iz tvornice domom, nije primil odluku svojega sina tragično, već zizma ravnodušno. On si uopće nikad nije jako lamal glave radi toga, kakovim gospodinom da postane Štefac, samo je grebal, roval i mrcvaril se za njega kot rob. To je ipak jur od početka naglasival pred ženom, da nije triba, da si vsaki študenat nazadnje obliče kutu. A sada joj je rekal:

— Poj, neka toliko ucidat zbog toga dičaka. I dosada nisu imali duhovniki čuda dobra na svitu, a odsada ćedu ga imat još manje. Ja sam to vse vidil... Ter ćeš ti, s tvojim srcem, znamda još manje morat strpit, ako ne bude duhovnik.

U tom mu je pak i Roza mrvu pravo davala. I malo po malo se je počel u nje duši opet oživiti Štefac, koga je od onoga groznoga popodneva kot mrtvoga oplakivala. No u to vindar nije mogla već verovati, da more biti dičak još kada srićan. On je, mislila je pri sebi, pred Bogom za vse veke zaigral svoju sriću. Iako nije metala njegovomu daljemu školovanju nikakove zapreke, ali je odsle mučala sa svojimi tanači (savjeti) ter ga predala nekim tihim, turobnim pomilovanjem potpuno njegovoj volji i sudbini.

Štefacu je medotim bilo najveć do toga, da samo ne izostanu novci iz doma i savrši svoje škole.

Za leto dan je položil ispit zrelosti i dobil od svojih profesorov odličnu svidočbu, s kom je odmah hotil da krene na vseučilišće.

Ali u to vrime ga je ulovil turoban poziv, da putuje domom, ar mu je otac naglo umrl. — — —

Po pogrebu, kad su se bili rođaki jur razišli, mati je Roza prekrižila ruke nad starim hrastovim stolom, nagnula tužno glavu i stavila svojoj družini pitanje:

— Dica draga, ča ćemo sada započet?

— A ča ćemo, majka! — odgovoril je najstariji, Joško. — Delat ćemo kot i dosada. A vi ćete nam bit odsle majka i otac zajedno.

— Bog plati, sinak! — zajecnula je Roza srdačno i toplo i otrla si iz očiju dvi blažene suze. — — Ali — obrnula se pak polako i bojazljivo prema drugomu sinu — ti, Štefac?... Ča će s tobom bit?

— A ja ću se dalje učit! — odlučno je odvratil sin.

— Još uvik nek dalje učit, vse dalje učit! — tresla je mati turobno glavom. — Pak kako dugo će to još durat.

— A tako da i četira ali pet let...

— Ah, Bože moj, tako dugo znamda ni već živit ne ću... A pak, — dopusti mi, da te denas vindar pitam, — ča za stališ si si odibral?

— A odvetnik ili fiškal ću bit.

— Tako...

— Da, majka. Ali — — — zadrgnulo se Štefacu najednoč u gutu i hitil je posramljen oči na kraj — k tomu će bit triba, da mi vi i odsle pomažete iz doma...

— Ćemo ti tako pomoć, va ime Božje! — uzdahnula je mati nesigurno po kratkoj općoj šutnji.

— Majka, to ne ide! — trgnul je sada Joško na stolcu.

— Pak zač ne bi išlo? — drzovito se okrenul Štefac k njemu.

— A zato! — odgovoril je brat i pogledal mu ozbiljno u oči. — Ar prvič si ti, brate tvoj del jur zdavno potrošil. A drugič je naše malo gospodarstvo denas za dvi muške ruke slabije nastalo. Pak i ovo divojke ne kanu ostat za priranke, nego ćedu se htit denas-zutra i vdat. A najdi mi jednoga, ko znaš, ki će je i prez pinez!

— Ali prosim te, Joško — molila se mati splašena — imaj proštimanja š njim... Neka tako završi svoje škole. ...A mi ćemo se doma kako-tako.

— Ne, majka! — zamahnul je glavom stariji; pak se podignul od stola i jedva vladajuć sa sobom pokazal prstom na brata. — On se je jur dosta naučil. Još i preveć. Naučil se je gospodina igrat i svoje, svoj rod zanemarmetat. A sada neka mu pomorem — nastavil je dignutim glasom — da se još i to nauči, kako da nam zdjalavim paorom kožu svliče?! — Onda prije idem iz ovoga stana.

I odišal je iz sobe.

Štefac, ki je posluhnul ov gusti izlivak svojega brata samilosnim, podrugljivim smihljanjem i prez prigovora, sada se nastavil i progovoril gizdavo, ali žukoćum u glasu:

— Čujte ada, mati!... Ja tako od denas ne tribam od vas ni krajcara. Postavit ću se sam na noge. Ali odsle pak i nij ov stan već moj dom!...

— O, Gospodine Bože, zač i mene nisi veljek zel iz ovoga svita? — zaplakala je Roza očajno i usipala se na stolcu.

Tako ju je Štefac i ostavil.

Još ta isti dan otputoval je žurno najzad u grad i poduzel odmah korake, da si zasegura presplatno primanje u kakov đački zavod. Ali moral je vreda priznati, da je zahtjeval i pripisival do sada svojim varoškim vezam i znanstvam više sklonosti i ljubavi bližnjega prema svoje osobe, nego li je tim dotičnim ikada nek u peti bilo. Neki su mu prvašnji prijatelji ili dobrovoljniki očito spomenjivali poznatu poslovicu od siromaha človika, ki samo s vodom kuha; jedan je zavod tražil od njega još i dokaz plemstva. A mnoga vrata ostala su pred njim uopće zatvorena.

To ga je počelo užasno razočarati. I bludil je ter bižal simo-tamo po varošu kot bigunac prez doma. Međutim je, dakako, većputi mislil i nato, da će se povrnuti barem k župniku, Martinčiću; samo, da je bil već davno prokinul sa svojim dobročiniteljem vsako dopisivanje i saobraćaj ter se već nije usudil stupiti preda njega moljbom. A njegove ambicije gonile su ga neprestano kot zmahnjene furije.

Nazadnje je Štefac po dužoj premučnoj duševnoj borbi, pokihdob ipak nije imal dosta samostalnosti i jake, aldovne (žrtvalačke) ćudi, da stradja u kakovih đačkih barakah kroz četira leta glad i zimu, krenul običnim putem zustalih ali ubogih študentov. Sredil se je pri nekoj gospoščini za odgojitelja. I kada bi si po jednom letu prištedil nešto pineza, svršil je bilježnički tečaj.

Ter je nehoteć spal opet na domaću grudu — — —

Međutim se je bila nad Gradišćem izminila državna oblast. A Štefacu je bilo vsejedno. On je kako pravi primjerak silovitoga štrebera i raznarođenoga intelektualca služil verno i oduševljeno staroga kot i novoga gospodara.

I spunil je kot pisar okružnoga tajničtva u nimškom K.—u tri čitava leta.

XI.

Jednu nedilju po večernji bilo je u Višnjacu u Bulićevoj krčmi osobito živo i glasno.

Vse se je ponimalo samo za budući izbor okružnoga tajnika u Belom Kapiću, kamo je pripadal, kot filialka, i Višnjac.

— No, — otvoril je debatu jedan debeljast seljak, zaštrcnul si šešir na šišanjak i poduprl se s laktom na stol — rado b' znal, ča za notariuša ćemo se ovput dobavit... Mer zato, ako ću polig dušnoga spoznanja reć, i ta, ki je to nezdavno prošal od nas, nij bil čemeran človik. Ali vse je htil človiku ravno za zube reć. Ako ga pak nisi htil veljek razumit, ali si se šnjim predegival, onda te j' htil vred i zahustit ter vanporeketat, — alo marš iz konclaja!

— A čuješ, Pave, — odvratil mu je jedan drugi — meni su takovi grubnjaki, ki se ravno vozu ter znaš, na čem si šnjimi, stokrat draži, nego oni, ki imadu vsenek putnicu masti za vratom ter ti se milidu, ruke pred tobom riblju i namah vse ubećadu. A ti zdjale projdeš obatren i pun veselja i kupiš putem ženi još i pol kile kafeja; pak počneš doma čekat. Čekaš misec dan, čekaš dva miseca, čekaš i tri, a posal ti nek spi, ter spi. Doklegod se pak jednoč ne razljutiš ter ideš nada nje i počneš 'nako bećarski spovat pred njimi. Onda te veljek najavu zbog — zbog čega to? — da, zbog „uvređenja službenoga poštenja". Ter se moreš na vsezadnje i deset šilingov zbavit. A tvoja akta stoper gnjije kade va zdolnjoj ladici.

— Tako je! — zamišal se ljuto jedan mlađi u razgovor. — I ja volim one, ki se s mužem po mušku pominadu. Pak recimo ravno, da se takove nature i bolje slažu s nami.

— No, ča je moja stara, nju ćeš prlje dostat s jednom kilom meda, nego s dvimi vozi paprike — pošalil se stari čižmar, a grupa je prasnula u smih.

— E, ja bi nek rado znal, ča za notaruša ćemo dostat! — opet je progovoril prvašnji debeljan i pocicnul med nogami na tla. Pak je zagrabil lulu u obadvi šake i proširil se s lakti prik stola.

— A ča toliko gatate! — javil se je sada selski kolar od drugoga stola, a da nije človik znal, da li govori ozbiljno, ili se podruguje. — Mer ga imamo, ako vam je pravo! Ovo je valjek jedan! Pokojnoga Ive Štefanića sin, Pišta, ki si sada tote nigdi na Nimcih nokte rabi.

— A gle! Istina je! Selsko dite! Da nam ov prlje nij došal na pamet! — odobravali su neki živahno i nabadali

s lulami jedan drugomu pod nos. Ali većina im je mužih vihorno pregovarala i padali su od vsih stranih srditi uzkliki:

— Ča! ? Toga gizdana! Onda bi si stoper koga kupili! Prlje jednoga iz Pemskoga dotečenoga!

I na hip je nastala med stolih burna gužva kot da je išlo vsakomu pojedinomu za živu glavu. Međutim, posal nije bil ni tako nevažan.

— A neka je, kakov je, ali Hrvat je! — čul se je iz opće vike glas i udaranje po stolu mladoga gospodara, Šime.

— Da, bome. Pak još i kakov Hrvat! — narugal mu se selski stolar i otkril sada svoju pravu ćud. — Pokle mu je majka dala načinit dužičke plundre, sram ga je bilo još i zazinut po našu. A dosle je mrbit pozabil i hrvatski Očenaš.

— Da ga nek po đačku zna do kraja! — dohitil se šaljivo stari čižmar, da to vruće pitanje razmlači i malo utiši uzbunjene goste.

No, gospodar Šime se je dalje opiral, ali je sada nastavil nešto mirnije i poverljivo:

— Zato j' ništ! — rekal je — Ako i ne kani znat hrvatski. Ćemo ga potvorit. Pak ćete vidit, kako će mu lipo polako opet na pamet dojt materinska rič. Ter će bit veselje, kad nam bude htil onako po hrvatsku razložit te vsakaričke nimške pise, jednoč od porcijskoga ureda, drugoč od kotarskoga vladara, a tretič vrag zna odaklje. Dosad sam moral stim vsačim nek simo-tamo bižat po seli, ko (kada) k školniku, ko k gospodinu (župniku). A tako j' bilo i pod Ugrih. I onde sam nek vsaku drugu razumil.

— Pravo ima. Mi Hrvati smo nek uvik bili sirote. Nas nigdor ne kani razumit, a mi moramo vsakoga — tiho je šapnul negdo u kutu.

— Ali ne zbog toga smo mi veliki siroćaki na svitu — progovoril je na to proštimani starac, Leonard — ar, hvala Bogu, prodat se zato vindar ne damo ni od Nimca, ni od Ugra, a obajt ćemo s našim jezikom i polovicu Europe. Ča pak ta službena pisma naliže, Šime, s timi nek dojdi k meni, kad ti opet ča doleti. Ću ti je ja rastolnačit. Nego, muži, naše uboštvo je va tom, da smo mi ljudi-seljaki imali i imamo još danas puno prepostavnih i puno činovnikov, ali malo pravih ocev. To je, da se ti naši činovniki na različnih mestih znamda najbolje trsu, da nam vsakomu ugodu polag zakona; nek da vse, ča nam ovako dadu, dohaja — meni se tako čini — uvik iz erarskoga magacina, a ne iz njihovoga vlašćega čovičanstva, da ne velim od ljubavi.

Zato, kad 'nako zajdeš kamo na vrata nutar, mer posluhnu tvoju povidajku, da, — ali ne vsenek do konca; pak ti brzo odrižu kus pravice i ti moreš opet pojt. Ali kad ti je koč nikako preveć teško ukol srca i htil bi si je pred njimi muru spraznit i zlakotit, onda te nek udvorno odrivadu na vrata van... Ar pravoda, nimadu lazno... E, pak i naši krvni peljači! — mahnul je rukom starac. — I oni su vsakaričke vrsti. Jedni živu med nami kot da nisu med nami. A drugi opet... No ali, recimo, ča j' pravo, je ih još va lipom broju, ki nas i zbliza, od lica do lica ljubu.

— No ja sam nek za Štefanićevoga notaruša, ako do odibiranja dojde — krenul je Šime opet u prvašnju kolomiju.

— Čekaj! Još je daleko do toga! — odgovarali su mu muži, ali ovput nešto pogodnije.

— A ča! — razhrustil se je sada najednoč Štefačev stari stric, Martin, ki je dosle samo posluškeval i smiral muče u svoje staklo. — Vi ovde jur da i uru dugo prodavate i kupujete mojega rođaka, a niste se još nit pitali, je li ste ga i vridni, ha!

— Oho! Glej der ga! — vikali su muži grohotajuć.

— Da! — nastavil je stric vse ljutije. — Pak i to ste se zabili pitat, je li će vam htit i dojt, ako si ga odiberete!... A pred manom neka nigdor ne povida, da kakov človik je Štefac. On je bil — govorili su mi nejednoč njegovi profesori — najbolja glavica na celoj školi. Ste me razumili! I denas bi mu se vi, zivaki, kot „milostivnomu gospodinu doktoru" klanjali, da mu nij otac prezaran umrl. Ali on će — obećal mi je, kad sam ga bil nezdavno pitat, a pitat sam ga kot rođak nek vindar smil i prez vas, ne? — on će zato i simo dojt. Premda je nek teško privoljil, kad sam ga nagovaral — ar sam ga i nagovaral, i to ćete mi dopustit, ha? — A ja mu i verujem. Ar, kot ga zgora i zdola vse poštuje, mogal bi denas-zutra sidit i va drugačijoj notariji, nego je naša sirotinja. Ali kad ga dostanete — ako ga stoper dostanete !— dobar vam stojim, da ćete imat notaruša, na kakovoga se još i naši dedi ne moru spomenut!

— E, Mrtine! — nasmijal se je krčmar huskajući ga ter ga dobrovoljno praknul po ramenu. — Ti ne b' nigdar repca ulovil, toliko bugujuješ. Reci nek: koliko ćeš ga platit, ako bude ta dičak kod nas notaruš?

— Platit? — zaštrcnul se na hip Martin i razbuljil oči na krčmara. — A frtalj od tvojega najboljega! — zaviknul je pak i tropil šakom po stolu.

— Ako ćeš ga pol vidra platit — pružil je krčmar Martinu ruku — bit ću ti prvi korteš i do danas osam dan su vsi purgari iz Višnjaca, a i iz Beloga Kapića va mojoj putni! No?

— Ne marim! Neka tako bude! — pačnul je Martin krčmaru u šaku.

— Tako da, Martine! Sad si ubil vola! — zagaknul je u jednom nuglju Jure, stalni gost u Bulićevoj krčmi. — A ča! — nastavil je svojim hrđavim glasom i okružil skupinu mužih. — Ja mer nisam purgar, ali pokažite mi friško kade koga plundraša, ja ću ga, bogme, za tri decije vina odibrat. Pak i zač ne? Plundre su plundre! E! — —

XII.

Štefac se je po svojem odibranju sel mišanim čustvom na vlak. U njegovoj duši se još nije bila savršila ona borba, ka se počela u njoj onda, kad se je dal nagovoriti na ta korak. To je bila borba med željum za boljom i samostalnom ekzistencijom pak med sramom, da uzima odsle svoj kruh iz onih ruk, kim se je bil nekada tako odlučno i tolikim prezirom odrekal. I sada, kot se je stisnul u nugalj jednoga praznoga kupea ter promišljaval, jednoč je ova, a u drugom hipu ona ćud nadvladala u njem. Samo, kad si je medutim opet i opet jasno predstavil svoj položaj, moral si je valovati, da njegovi izgledi nisu tako krasni. Ar, ako je zbog svoje delovnosti i okretnosti i imal „zgora" neki ugled, ipak nije bil toliko prevaren i zaslipljen od svoje vlašće valjanosti, da ne bi znal, da mu more milost njegovih prepostavnih jednoga dana nek izmaknuti i da konačno vsaki človik sam kuje svoju sriću.

Ter se je dal nek dalje voziti.

Ali kad je na svojoj stanici istupil iz vlaka i zagledal onde jedna domaća kola s košem i nekim poznatim mu kočijašem, opet je na časak zaplasala u Štefacu ona prvašnja bojazljiva odvratnost prema svojemu zatajanomu rođenomu domu; i pokihdob se već nije mogal najzadkrenuti, najradije bi se bil nek sam otpravil po jednoj stazici u selo. No, njegov človik ga je imal odmah za rukav.

— Ovo smo, mladi gospodine! Veselim se vašemu zdravlju! Sad nek za manom! — pozdravljal je Štefaca iskreno obradovan i peljal ga poštenjem k vozu. — No, da ste nam nek srićno došli. Pak da ste zdravi. Jur vas nisam da i sto let vidil! No skoro. Ča ne? !— čavrljal je zgovorno i veselo i tresal mu medutim ujedno ruku. Pak ga je

zgrabil pod pazuh i pazljivo sadil na siromašno slamnato sidalo.

Kad su se po tom kola ganula, u Štefaca se je najednoč povrnula njegova obična bistrina i gospodska sigurnost. I dolazeći do sela, bil je gotov sa svojom odlukom, da će postupati s ljudi kot bi i vsaki drugi činovnik, to je pravično ali nehajno i prez ogleda na rod i znanstvo. A kad bi mu po nekom vrimenu uspjelo, da se čvrsto umesti, naučit će vse po svojoj miloj volji „tancati".

Tim je velje on dan i nastupil svoje mesto u Belom Kapiću. — —

U selu, u kom se nije htilo kroz mnoga leta skoro ništa novo dogodati, izvan ako se nij kada-tada župnik ali ki učitelj zminil, ali se je ka nova hiža zgradila, deloval je, dakako, dolazak novoga tajnika domoroca nevsakidanjom senzacijom. Ljudi su vsi, muži i žene, stajali pred putnimi vrati, a mnogi su dizali i kape pred došljakom, ki je sada u svojem smišnom položaju — već je čučal zguren na dnu koša — jedva mogal očuvati svoju samosvisnu dostojanstvenost. Tako je moral biti prvi utisak, koga je dobil u svojoj novonajdenoj domovini, za Štefaca nezatajivo ugodan.

No, on je ipak ostal veran svojemu naminjenomu načelu i zahajal narodom jednako činovnički. Samo, kad su mu po tom počeli dohajati u pisarnicu stari i mladi ter mu povidali svoje posle, teškoće i brige, ke su katkada nosile na sebi zlamenje prošlih ili budućih groznih obiteljskih nevoljev i tragedijov i kad su se ovako po nekoliko misecih pootvarale pred Štefacom, jedna za drugom, rane i boli jadnoga ljudstva, onda se je vindar malo po malo razmlačila njegova nečlovičja ledenost i podrhtala mu u duši jedna dosad nima žica, žica sućuti. Ali po svojem vladanju i vanjštini ostal je još kroz duglji čas u svojem društvenom okrugu kot i u svojem uredu lipi, črnovki i duhoviti, ali gizdavi pozer i kicoš, za kim su se divojke rado ogledivale, ali ni su ga volile.

Medutim je mnogo uplivala na njega i njegova mati. Štefac se je bil, pravoda, vreda pomiril sa svojom familijom i pokihdob da sam nije gospodaril, odšetal se na vsaku nedilju i svetak k svojim u Višnjac i potrošil s njimi skupa obed a koč-toč i večeru, pak se opet povrnul na spavanje u Beli Kapić.

Po obedu, kad se je već htila družina razići i Štefac je sidil sam s materom pri stolu, mati mu je mnogokrat miljano govorila:

— Sinak, neka bit tako hladan s ljudi. Glej, ov taje-dan mi se j' opet tvoj ujac, Vide, tužil, da j' bil kod tebe, ali ti da si ga tako mrzlo otpravil, kot da b' se bil šnjim prviput i zadnjiput vidil. Kumaj, da si mu nazadnje ruku ponudil... A tako ča moram poslušat spolom (po redu) i od drugih naših ljudi... Mer si čul, da su te jednoglasno odibrali i kad si došal meda nje, štimali su, da su dostali Boga va selo. To j' vse zbog toga, ar poklje ljudi pametu, ni smo još imali ovde notaruša Hrvata... Zato su sada puni veselja, moraš je nek razumit. Ter ako te koč-toč i muru zabavidu va posli, ali ti se već za vrat višadu, nego ti je ugodno, neka im zamirit. Nek lipo se nu šnjimi, ar se bojim, da ćeš si je vred čisto odvrnut od sebe.

— E, majka, — htil je Štefac na takovu tužbu svoje matere nešto otresito odgovoriti — ja dostajem svoju plaću i od jednoga drugoga gospodara. To je moja vlada. A ona ne kani da poznava razlike med človikom i človikom... Ali vi toga ne razumite.

— Razumim to ja dobro, dragi sinko! — znala ga je mati Roza žuko zavrnuti. Ne nagovaram te — Bog očuvaj! — da neka se ne mariš za oblast; ali boli me, ča vidim, da bi ti nek s gospodom držal. Da. Kot da ja, tvoja mati, nisam prosta žena, a tvoj pokojni otac nažuljeni paor...

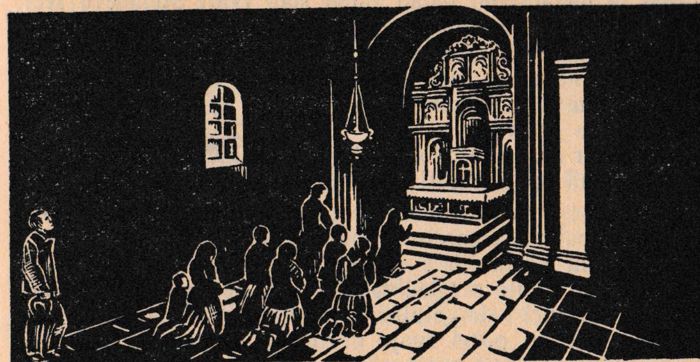
Ovakove riči i oni tihi uzdahi, ki su je sprohađali i ke Štefac nije rado čul, odbijali su se početkom od njega kot kaplja, ka škropne na tvrdu grudu pak se odmah razleti u zraku. Ali kako i kaplje, kad padaju gusto iz strihe, izdubu po času još i najprkosniju grudu ter ju raskvasu i razmrvu, tako nije ostala ni Štefačeva ćud usled tih popodnevnih razgovorov s materom prez prominjenja.

A jednoč ga je domišljata mati i na to nagovorila, da poišće u domaćoj crikvi i svetu mašu, ča Štefac jednostavno zbog toga nije dosada još nikad učinil, ar se je bil zavolju svojega ureda već zizma odučil od crikve.

I zaista se je velje na naslednu nedilju spravil, došal zaran u Višnjac i odlazil po skupnom zvonu u Božju službu.

XIII.

Kad se je Štefac cecnul u klup kraj oltara, ka je po navadi reservirana za selsku inteligenciju pak za islužene crikvenjake, namah su se vsi oči u njega uprli i ljudi su bili očivideć radosno presenećeni zbog delzimanja svojega gospodina notaruša pri svetoj Božjoj službi. Ar narod misli

— a u tom se i retkokrat vara — da ki činovnik u nedilju s njim skupa Boga moli, ta i u delatniku s njim skupa dela.

No, Štefac je još malo poznaval svoj narod, nego da bi si bil znal rastumačiti, ča zlamenuje to odvažno miganje i potiho šušljanje med muži i ženami. Niti je posvećival pobožnoj skupini, ka je napunila hižu Božju ća do najskrajnijega kutljaca, a bila je danas, na prvu adventsku nedilju, opravna vsa u črno, kakovo osobito zanimanje. Već je, onako nehajno i nemarišno, kako se ogledamo u jednom kazališću, okružil očima crikvu. Ali njegovo oko, kot je proletilo okolo-naokolo, nije moglo najti u vsem starom Božjem stanu nijednu stanovitu povoljnu točku, kade bi bilo postalo ter se malo razdragalo, nego je lebdilo po njem simo-tamo kot lastavica, ka se katkada slučajno zaleti med ove zidine. Pravoda, bil se je jur previše otuđil od svoje domaće crikve. A nije bilo prošlo još mnogo vrimena, da je ovde na oltaru ministroval, a ono odzad na korušu školniku orgulje gazil...

Ter se Štefac nek grostljivo protegnul u svojem škamlju, zel u ruke jednu razdrapanu „Hižu Zlatu" i počel u njoj napamet prevraćati i listati.

Samo, kad je pak, na početku svete maše zaorila i zaljuljala po crikvi, nujno i željno, kot krik jadne zemlje za spasiteljskim Nebom, ona najistinitija adventska pesma:

Ave, o Marija, roža rumena,
Milosti si puna i preblažena...

zaljal je nenadijano jedan topal slap (val) Štefačevo srce. I on se na hip zagledal preda se, brižljivo i nabranim čelom, kot da se silom sili, da zlovi neku nejasnu uspomenu iz svojega ditinstva, ka se je bila sada dignula iz njegove podsvisti, ali opet mu velje i skrsnula... Pak si je nakanil, da će dojti još kada u crikvu.

Vindar mu nije bilo žal, kad je bil konac i jački i maši i on je smil opet stupiti iz tesne i sparne crikve.

Vani se je na crikvenom dvoru naslonil na jedno sedrovo stablo, zapalil si cigaretu i dokle je selski načelnik opravil pod starimi kostanjih s muži i junaki običnu „gmajnu", Štefac si je radije razgledival divojke, ke su upravo počele izlaziti suvajući i lezgetajući (smihljajući) se na vrata van. No kako je on počel svoje negdašnje suškolarice prokšivo i prezirljivo fiksirati, polako je surovi izraz njegovoga obraza omeknul i prominil se u pravo iskreno čuđenje, kad bi opazil med timi seljačkimi divojkami Hrvaticami i vrlo snažne i lipe, od kih bi neke i po njihovom obliku i po vladanju potpuno odgovarale njegovomu birljivomu gospodskomu ukusu. Ali opet se moral katkada i slatko nasmijati unutra, kad je gledal na njihovoj opravi onu neskladnu i smišnu mišovinu varoške mode i selske nošnje.

U to je dolazila iz crikve, kraj svoje družice, jedna vanredno dražesna divojka, krasnoga zrasta, friških lica kot zora i bledokostanjaste kose. Ona je koracala lagano ali skromno, a na nje prateži poznavalo se je, da ima od navadnoga različan i osoban ukus, čim je ona namah obrnula na se pažnju mladoga gospodina.

Kad je divojka došla do Štefaca, a on je nato malo prignul glavu i zlovil jedan plah pogled iz nje lipih, modrikastih očiju, odmah ju je prepoznal i ustvrdil pri sebi udivljenjem, da je ona — njegova vršnjakinja i miljenica, Peričina Ilka.

I od sada je Štefac počel hoditi i na tanac i u kazališna prikazivanja, no samo kot gledalac, opažavajući muče ali velikim zanimanjem Ilku, ka mu se je pri svakoj zgodi vse jače dopadala.

Jednoč je ipak zaboravil svoju gospodsku dostojanstvenost, ka mu dosada nije dala, da stupi s prostim narodom u bliži doticaj, ter se otpravil za divojkom. I kad se je Ilka rastala sa svojimi družicami i krenula sama po putu u njihov „mali kraj", Štefac se je popaščil (požurio).

— Ali mi letiš, divojčica, kot srna! — doviknul joj zodzad poluglasno i vas zasopan.

Kad se je Ilka na ta glas najzad obrnula, opet je velje i odmaknula glavom i našla se, kako bi se i vsaka vrla seljačka divojka, kad se kakov „gospodinac" zabode u nju, u velikom strahu i sramu. Pak je obisila glavu, uprla oči u tla i počela je brže koracati.

No Štefac se je namah stvoril kraj nje, ter ju nježno zapital:

— Ča me već ne poznavaš, Ilka?

Divojka mu ništa nije odgovorila; nego se vsa zažarila i pustila trepavice na oči, kot da se bojala, da će ju ta gizdavi gospodin u isti hip uvredit s kakovom strašnom ričum. Samo, kad je Štefac ponovil svoje pitanje i to još ljubeznije i naglasom dobrovoljnoga prijateljstva, prikrenula mu malo svoju glavu, brizrnula ga plašljivo okom ispod rupca i prošapnula skoro prez glasa:

— Kako vas ne bih poznavala!

— No, ipak! — kriknul je Štefac vesel. — Ali u tom slučaju — nastavil je, a da je i sam ćutil, da prebrzo galopira i sebe ponizuje pred divojkom — u tom slučaju mi je smišno, da mi „vi" veliš. Reci mi prosto „ti".

— Zač .?... Vi ste sada gospodin, a ja sam nek selska divičica — odvratila mu Ilka uverenjem i naravno.

— Ne tako, lipa moja! — prigovaral joj mladi notaruš razigran, ter joj smihljajuć i poverljivo pokuknul pod rubac — Nego ja sam sada ditić, a ti divojka!

Ilka je na to smirila svojega sprohodnika (pratioca) nešto sumnjičavo i zasmirala se opet ozbiljno preda se. Ali kad je Štefac po tom okretno skočil na drugi razgovor, a njegov je glas nastajal vse nenasilaniji i prostodušniji, divojki je malo po malo odlanulo i počela ga vse većum pažnjum slušati, a odgovarala mu vrlo pametno, doklegod ju nije dohitljivi mladić opet i opet nagnal u nepriliku.

— A reci der mi, rožica, u kom kraljevskom vrtu si dosad cvitala, da te ja kot študenat nikad nisam vidil doma? — pital bi ju šaljivo.

— To je moguće. Ar kad sam bila iz škole van, onda su me naši zaminili na Ugre, da se ugarski naučim; a potom sam služila tri leta Beči kod moje tetke pekovice.

— Ah, tako! Onda jur mnogo razumim! — nasmišil se on tajanstveno.

— Ča razumite? — odsikla mu divojka sramežljivom radoznalošćum.

— A da si mi tako elegantna!... No, pak uopće, da si tako milotna i duhovita divojčica, a mogal bih reć i gospica...

— Ne! Nek gospica mi nekate reć! — branila se divojka iskreno.

Ovako se degajući i čavrljajući med sobom dospili su mladi ljudi ća do Peričine lese. Sada je bil Ilkin udvaratelj jur toliko siguran, da ju je zel za ruku i pital:

— A pak Ilka, je li ću smit koč-toč 'nako popodne ali na večer i k vam dojti?

— Da... Ako vas bude volja! — — jecala je divojka u stiski i porumenila — — Naša majka ćedu vas jako rado primit... Oni se još i denas čuda shajadu s vašom materom. Ter se i čudakrat pominadu za vas. Pak i naš otac...

— No da. A ti?...

Ali na ovo pitanje mu se je Ilka hitro skinula i skrsnula za njihovom lesom.

No, upra zato je Štefac sidil jur na narednu nedilju popodne kod Peričinih u „prvoj" hiži u prijaznom razgovoru s hižnom gospodaricom i divojkom. A tako je bilo i za osam i za četrnajst dan. Medutim se je Ilka, dakako, koliko joj to moguće bilo, skrivala pred njim. Niti je hižni otac početkom rado gledal dolazenje gospodina notaruša u svoj stan. Ali, kad se je kašnje, po mnogo razboritim deganju s njim, osvidočil od njegovoga, u istini ozbiljnoga značaja, a i selski jeziki nisu znali mladomu gospodinu u moralnom pogledu ništa nevaljano i pogrdljivo u oči hititi, onda mu je i on rado i poštovanjem pružil svoju ruku.

A Štefac se sada samo retko vraćal nedilju na večer u Beli Kapić, već je prenoćeval doma, u kući svoje matere.

XIV.

Jednoč je ostal Štefac opet u Višnjacu, naslonil se na otvoreni oblok i gledal van u ranoprotulićnu noć.

Bilo je na zadnju nedilju miseca aprila, kad su stajali vrti i vrtljaci vseširom u punom, belom cveću črišanj i sliv. A vsu tu krasotu rascvaloga i mirisavoga sela zasipovala je misečina iz nebes toliko čarobnim srebrnilom, da bi bil človik u ovoj uri najnaravnije i najradije prispodobil svit jednoj božanskoj, divičanskoj zaručnici...

Štefac nemer nije bil nikada velik obožavatelj prirodne lipote, niti je imal sklonost na fantaziranja, no, ov kip danas utical je na njega neobičnom snagom i zburkal ga do dna duše. Nek najednoč je ćutil, da je, iako po mnogo razočaranju i gorkom doživljenju star, ali ipak još jako i jako mlad. U njem su počele pucati vse žile, a razvrućana mu mladenačka krv toliko silu delala, kot da mu hoće probiti

kožu, ter mu se rascvasti na prstih ružičastim i belim cvetom kot ono jabukovo stablo na njihovom dvoru. I raskril je udivljenjem svoje ruke...

U to je zaglušalo negdi u selu glasno i veselo jujukanje ditićev, a velje su si živo, snažno i zapevali:

Snoć, kad sam bil u devetih,
Nis' je mogal prebuditi,
Je li mi je tako spala,
Ali mi se stat nij htila.

Stani mi se srce moje,
Ter mi povij tuge tvoje,
Va kih si onda živila,
Kad si se s manom srdila...

Medutim su se na gornjem kraju ulice pokazali i sami pevači. Bilo ih je da i šest ali sedam. Vsi pravi hrvatski selski ditići, dugimi, razčupanimi grivami i gizdavo nahero hićenom krljačum. A držali su se po junačku jedan drugoga za vrat. Pak je jedan od njih zajačil drugu:

Kad prosviti na nebu večernjica,
Pogledat ću, ča mi dela rožica.
Nigdar ne spim,
Nigdar ne spim,
A i denas ne ću moć,
Doklje si ne velim s rožom laku noć...

Štefac je, pravoda ne samo poznaval te pesme, nego si je je nekada kot dičak i zjačkeval sa svojimi tovaruši. Ove i druge, još lipše. No, samo onako po ditinju, prez praćutenja. Ali sada, kad se je prignul kroz oblok i pogledal vas zaljubljen prik, prema Ilkinomu stanu, ki je stal nedaleko od njihove kuće ter začutil onde, za belimi šlarenimi zastorih mili oblik svoje divojke dobivale su pred njim proste riči tih pesmic, vsaka napose, značenje i istinitost i napunjavale ga slatkoćom i čarom. I nek žrkal je ušima ter lipe, ljubavne melodije. A kad su dospili ditići do njegovoga obloka, najradije bi bil Štefac skočil kroz oblok van, zahustil se s njimi za vrat, ter si zapeval iz punoga grla onu svoju najmiliju:

Čer jutro sam se rano stal malo pred zorom,
Gori-doli sam pogledal pred mile dvorom,
Zagledal sam milu s licem turobnim,
V desnoj ruki beli rubac, v nadrih rozmarin...

Ipak je bilo mladomu notarušu uza vsu njegovu nenavadnu uzrujanost jasno, da bi to bil za njega vrlo nezgodan čin. A moglo bi mu se dogoditi i to, da ga ditići ni ne bi primili u svoje društvo... Ter se žurno odmaknul od obloka i zakril. Ali u isti mah oklopila i stisnula je njegove prsi vesvist njegovoga gospodskoga stališa kot nepodnosljiva veruga. I ćutil je žuko, da je njegova učenost i pripadanost u red obrazovanih ljudi s oštro izmirenim držanjem — ča ga do sada toliko oblaževalo — samo zapreka i pačka, ka mu nek zabranjuje, da čini ono, ča bi bilo za njegova premlada, dvajset i četira leta najnaravnije i najpristojnije.

I opet se je Štefac nagnul na oblok ter gledal tužnoželjno za veselimi pevači.

A ditići su sada pred jednim stanom, nedaleko od njegovoga skrovišća, najednoč zašutili i postali. I počeli se med sobom živahno ali pomuče predegivati. Bilo je očito, da si lamlju glave o kakovoj šali. Pak je Štefac vidil, kako se je celo jato brzo rasteklo i poshranjalo za plot, do jednoga, ki se ukral potiho na prstih pod oblok, potucal po njem i počel dozivati, milo-šalno, neko „drago srce, Maru", da mu se pokaže, ako i nek na jednu kratucku rič...

No, jedva je on udril da i dvaput po staklu, oblok se je polako pažljivo otvoril, a kroza njega je hitrinom strelje proviril jedan čep — kot ogromna civ jedne pistole.

— Mati, ću striljit? — zaviknul je za oblokom jedan glas, ki je glušal, iako vrlo krupno, vindar već šaljivo nego srdito.

— Otac, neka! — plašljivo mu odgovaralo neko žensko grlo.

Pak opet:

— Mati, ću?

— Otac neka! — glasil je isti odgovor još strašljivije iz dibine sobe.

Kad se je ov prizor još nekoliko puti ponovil, a nazadnje i oblok opet zatvoril prez toga, da bi se bil čep ipak spružil, ditići su se grohotajuć sakupili u čopor, zgrabili se ponovo za vrate i odšetali u selo najzad, pevajući za rastanak:

Črni oči pojte spat,
Črni oči pojte spat,
Jutro vam se j' rano stat,
Jutro vam se j' rano stat.

Jutro rano u zori,
Jutro rano u zori,
Stoji otac na dvori
Ziz (sa) četirimi voli...

Ova najnujnija i najganutljivija vsih hrvatskih pesam je Štefaca, ki je bil jur usled te urnebesne šale pod oblokom tako razigran, da je kumaj zdural u sobi, zgrabila i vukla za sobom nepobidljivom silom. I on je sada prez daljega razmišljavanja, ali ipak tiho i pažljivo izlazil iz stana, prekoracal ulicu i našal se najednoč pod oblokom zadnje (dvorne) hiže Ilkinoga stana, a da ni sam nije znal, ča bi htil zapravo učiniti.

Dokle je Štefac ovako neodlučen i sramežljiv stajal pod oblokom i spremal se, da konačno prošapne ku rič kroza njega, na mah se začulo okolo stanja neko sumnjivo šušnjanje, a u drugom časku vrvil je jur vrt i dvor od šerega ditićev, oboružanih s kolci i metlami.

Štefac je velje prepoznal svoj položaj. Ditići su se spravljali, da učinu na njega kot neprimljenoga stranca-udvaratelja napadaj, ter ga istiraju iz sela. Pokihdob je dobro znal, da se selskimi ditići katkada bome nije dobro šaliti ter ćedu zmlatiti i gospodina, zato je Štefac hitro skočil od obloka i dal se u big. Ali kot je proletil kroz putna vrata, utaknul mu se na vrat jedan konjski „komod"...

Štefac se je uprvo strašno razljutil, hotil da se fanti na ditići. Ali opet mu je zakrisnulo kroz glavu, da će ovako nastati pred selom još smišnijim.

Ter se je nek stresal iz nekomodnoga „komoda", prasnul u glasan smih i viknul ditiće k sebi.

Kad su se nato zlotvori sakupili okolo mladoga gospodina, ter se počeli udvorno-šaljivo spričati pred njim, Štefac se je velje prez okolišanja zakvačil u nje i odpeval si s njimi do krčme. Onde je dal postaviti na stol deset litarov „iskupine" i ostal je s ditići u najprijaznijem društvu a ružastoj volji, u kakovoj se znamda, potle je odrasal, nije još nikada nahajal, ća do plave zore.

XV.

A kad se je mladi tajnik ta dan vrlo kasno stal i sel u svojoj pisarnici pred akte, nije ćutil zbog minule, tako bučno protučene noći niti odvratnosti niti umora. Već je bil zadovoljan tim zadnjim akordom čerašnjega osobitoga večera, ki ga sad po vrašku spomenjival na Shakespearovu čarobnu „Sanju Sveto-Ivanove noći."

I činilo mu se, kot da je zizma novorođen, a i svit okolo njega, da ima mnogo naravnije i s njegovim bićem skladnije lice. No vred se je mogal Štefac osvidočiti, da to nije varka, nego istina. Ar je ne samo on gledal čisto drugim okom

selo i ljude, nego i ta način kot je narod odsada dolazil preda njega i očitaval mu se takovom iskrenošćum, ka je daleko prelazila ton službenoga razgovora, kazival mu je prez sumnje, da su ga priznali svojim, ča već, sakrili u srce.

A Štefac se je sada iskreno veselil ugledu, koga je užival pred ljudi obadvih svojih sel i vraćal je poverenje i ljubav naroda, koliko je nek mogal. Medutim je jednoč, ganut od sućuti, počinil tu nedomišljenost, da je nekomu človiku iskazal nedozvoljenu mu uslugu, ča mu je doneslo od strani kotarskoga glavara vrlo oštar ukor, a bil je u toj pogibelji, da ćedu ga za kaštigu premestiti. Ali opet, napunilo ga prevelikom radošćum i zadovoljšćinom, kad je doznal — pravoda nek iz druge ruke, — kako su nato načelniki obadvih sel u sporazumu sa vsimi odborniki odputovali pred oblast ter ga opravdali i oprli se proti njegovomu promešćenju. — — —

U ovako krasnom duševnom raspoloženju bil je Štefac jedanput pozvan u Višnjac na pir. I pošal je rado. Ar je bilo već kih petnajst let, da nije piroval, a uspomene, ke je još čuval od ditinstva o pravom hrvatskom piru, obećavale su mu najbolje.

Zato se je Štefac odmah snašal u okrugu gostov. No vindar mu je bilo nešto novo i zanimljivo, da je zagledal ovde svoje rođake, strice i ujce, tete i strine, ke je poznaval dosada zvećega nek u njihovoj vsakidanjoj otesanoj prateži i obrazom, nabrazdanim, spravne u nediljno staro-hrvatsko ruho i oglađene kot kakove plemenitaše. A i kako su ti muži i žene sidili, svetačno i dostojanstveno, za stolom, jili, pili ter se veselili i radovali med sobom, predstavljali su ne samo jednu užu gradišćansku hrvatsku rodbinu značajnimi glavami, već i prave oce ter matere jednoga zdravoga, snažnoga i dobre ćudi naroda.

Medutim su se bile jur i počele pri stolu one hrvatske pirovne navade, ke ganu človika kada na smih, kada na plač ter davaju tako vsakoj svadbi zanimljiv i slikovit okvir.

Nek najednoč doleti pri obedu od hižnoga praga stalili u obraz jedna pesmica rugalica:

Bolje, da b' si bili kolac zaštrcnuli
Nek ča ste staćilu za stol posadili!

No, staćilo se, ki već davno čeka na ovakov pozdrav, odmah najzad pohiti:

Divojke, divojke, jako se gizdite,
Toga ne velite, da kruh speć ne znate...

Ovakovimi i sličnimi rugalicami se vojuju kroz vas obed, doklegod jednoj ali drugoj stranki ne izmanjka striljivo ter ostanu, divojke ali staćilo — dužučkimi ušesi na bojnom polju.

Po obedu, to je okolo desete ure, dojde pak najčasniji ali ujedno i najteži hipac za zaručnicu. Onda prostru glavni stol, pri kom sidu mladi hižniki, belim ubrusom, a k ovomu stupu sada zaručničine najvernije družice, postavu na njega veliko kićeno stablo rozmarina pak zapevaju:

Hvaljen Jezuš Kristuš na veke velimo,
Vsim svatovima skupa dobar večer željimo.
A naimre pak tebi ljubljena družica,
Ka vidiš za stolom turobnoga lica...

U sledećem one zbogom dadu svojoj družici, sada jur mladoj ženi ter ju pozovu, da se razluči od zelenoga venca, koga nosi na glavi na znak svojega pošteno probavljenoga divojačtva.

Opće plakanje, ko ova ganutljiva pesma i nje nujna melodija naravno uzrokuje pri mladoj ženi i vsoj rodbini, prosiče namah veselo vikanje i tropanje staćile:

Rodi, Bože, rodi! Noste dare spod košare!
Ki s puta, ki s kuta, ki s nebeske višine!
Rodi, Bože, rodi!

Nato dojdu k stolu — na poseban poziv — najprije hižni otac i mater i položu svoj dar na stol. Za njimi poredu i vsi drugi svatovi. A vsakomu se darovatelju „dobri človik" zaručnje lipo i poštenjem zahvaljuje: „Hvali naša zaručnica na ovom daru. Bog je neka ne umori, dokle ona ov dar stokrat ne nagradi." Ali: „Dar će se potrošit, ali ljubav i milošća nigdar ne!"

Kad nije već nijednoga suseda ali kumića „s plota ali s poda", k stolu, darovanje je savršeno, a onda mora zaručnica da otpleše sa vsakim pojedinim gostom nujni počasni tanac. Pak joj znamu divojački venac i svežu po ženksu rubac. — — —

Štefac je slušal i gledal ovo pevanje, govorenje i vladanje svadbene družine raskrečenimi očima i vse većim ushićenjem. I nije mogal, niti je htio više s kim dokazom prigovoriti toj misli, ka je sada zavladala nad njim i uverivala ga, da ovo ljudstvo nije kakov internacionali raznarođeni smet, koga su snosili simo, na gradišćanski grunat vsakakovi

igralački vetri, nego zaista narod, ki živi med sobom, premda uživa i udeljuje svoju domovinu s drugimi skupa, posebnim, vlašćim originalnim narodnim životom. A ta život je, iako mučan, ipak dostojan, lip, veličajan...

Kad je Štefac pri ovom razmišljavanju o narodnoj hrvatskoj sadašnjosti u Gradišću nagnul glavu i zagledal se očima unutra, najednoč je zaćutil na ramenu jednu ruku.

— Bud Štefac — podrmal ga stric Martin veselo razigran — čudiš se, da ča mi Hrvati još vsega imamo i znamo! Ali hodi i sedi der se ti nek jednoč i med nas, stare!

I Štefac se je rado sel uza strica Martina.

Pak su si zapevali stari...

Njihove su staro-starinje jačke drhtale kristalnom vedrinom i dražesno smihljajući se, kot pesmice, pri kakovih je nekada blažena Hrvatska Majka usnivala svojega prvorođenoga ;... ali opet zaplakale plačem udovic i sirotic, zarule rujenjem topov i slavile minule boje i borbe, u kih su se snažni hrvatski junaki i oci borili i mrcvarili uz sablju i kosu, doklegod su si izvojevali svoju mirnu sadašnjost.

A Štefačeva je duša samo za ovakovom pesmom žajala! On je, gizdav, svistan človik, bil potriboval (tražil) od svojega naroda još nek to, da mu ov pokaže samo jedan lakat historičnoga grumena, kade se more čvrsto postaviti i ustvrditi, da on nije kakov iskorenik ili bigunac na širokom svitu, nego potomac jednoga roda, ki ima iza svojom sadašnjošćum i svoj sridnji i svoj stari vijek.

I njegovo lice se sada razjasnilo blaženstvom jedne odluke.

Odlučil je, da će po Vazmu zeti Ilku za svoju ženu.

A onda će svečevati s njom ovakov pravi hrvatski pir.

Konac.

PRI PERJEČIHANJU.

Zimska slika.

— Nek držte se, divičice! Pak ćete dostat dobrih jabukovih škalic na supi!... Katica, Agnjica, Reska! Ča vam je denas, da se tako mudrite? Nasmijte se muru! — Nagovara gospodarica divojke.

— Da, kad nam ova teta Dore denas ništ ne kanu povidat.

— Aj, nekate me vsenek dražit! Kade bih nek uvik zimala? — odvrne Dore.

— Nek zgovarajte se! Drugdir vam ne sfali do polnoći, bud, a ovde se činjite kotno ka ne zna još ni gubonca skuhat.

— Ej...!

— Mer nam ne ćete ujt! Denas ne! Ča j' to bilo, ča ste to povidali prikčer kod Petkinih?... A kod Rezinih?... Pak kod Kovačevih?... Teta Dore! Draga teta Dore! Povite nam ča! Duša teta! — napadaju ju divojke od vsih stran.

— Da, da! Velje. Ali nek nekate me tako napudjat!

— Još ni cvrcnut ne ćemo! Ne! Nek sprogovorite ča! Onu, od loznoga duha. Ali ku drugu!... Ako je i stara... Ako i nij istina...

— No, ne marim. Tako posluhnite. Ali ovo nij povida ka, nego prava božja istina... Jednoč, još sam bila nek

mlada žena, onda smo još one debele „baronke" nosile, išla sam s mojom susedom Rozalom — vi ju već ne ćete poznat, Bog joj daj pokoj — reku, išle smo ovako pod večer va lozu po suha drva — počne Dore tiho, razredno i tajanstveno kotno kad u noći lišće pada s oriha, da nje slušateljicam jur kod prvih ričah zima proteče po hrptu, ter najednoč zamuknu. A teta Dore je sad zgrabi i vuče sobom po negaženih stazah, kuda viške začaraju ljudem, med poljem, kade bele vile mutu zakašnjenoga putnika, u lozu, vse dalje, vse diblje — divojkam jur dušak sfaljuje — med borje, u škuro grmlje, kade jauču zakljete duše kot črne sove, uz mlake, oko kih se Ognjeni kolovraću, med skaline, na kih Goli čuču, u utline, kade se gnjazdu pozoji, ki divice žeru. — Divojke jur pot podbija...

Kad se teta Dore zapuše, znadu druge ča povidat od grozovitih razbojnikov, vse neverovatnije... Mlađim divojkam jur i perje pospadje izmed prstov, ruke im klonu u krilo. A gospodarica se vsevelje bojazljivo najzadugleda za peć, da li je ne poslušaju i dica.

Ali malomu Ivacu i Vevici, ča j' njim po viškah! Njihove su lutke. Ter se muču, babraju i fufnjaju s njimi, da im pot curi s lica. A stari — otac je gleda za pećum na klupi; kočtoč im se mora još i našmišiti, dokle ne zadrimlje i počne hrkati. Sad se Ivac polako nastavi na prste ter zvadi po tiho doli lonac s jabukovimi škalicami. Pak počnu on i Vevica piuckati, dokle ne ispiuckaju vsu supu, a suhe škalice ostavu u loncu. Onda se ukradu u „limbuš", zarovaju pod dunju i jur slatko spavaju, kad majka upamet zame kvar ter bi je sprašila.

Medotim bije i deset. Onda se žene i divojke stanu, želju jedna drugoj po tiho laku noć ter huknu na putna vrata van, kotno kad gdo u noći čire (šišmiše) razigna iz turma; pak se umotaju u svoje velike rupce, zapudu po puti i za vas svit se ne bi ogledale, da kako ne zagledaju za sobom koga duha ili Gologa...

KAD JE ČOVIK PRESTAR.

Sedmero dice je odhranila. A jako teško.

Nje muž je bil gospodski biruš. Sluga i siromah, ki nij imal nit šakice vlašće zemlje izvan konvencionalnoga lapta, na kom su si posadili vsako leto malo krumpirov, malo kukorice i malo vsega.

Njegove su bile samo dvi čvrste delovne ruke. Nek ča su i ove ruke vred klonule. U svojem 47. letu je muž umrl, a ona je ostala sama šesterom živom dicom; sedmo nosila je pod srcem.

Vindar nij popustila mesta na marofu. Nego se zapregla ona, slaba ženska, na mesto pokojnoga muža i odvršavala svojimi starjimi, još nedoraslimi dičaki biruški red na potpunu zadovoljnost gospošćine.

Rovala, mučila i trudila se, kako se zna truditi nek majka za svoju dicu.

I postavila je je, jedno za drugim, na noge. Med dičakih nij bilo nit jednoga, ki se ne bi bil izučil kakovu meštriju i kad su se kašnje poženili, delal je jur vsaki u vlašćoj delačnici. A divičice rascvale su se uz nje osobitu skrb vsje do snažnih, vrlih divojak, ke su još ranije, nego li bila ona htila, pozmikali selski detići i otpeljali je u svoje lipe stane za gospodarice.

Za dvajset i pet let po muževljevoj smrti ostala je ona sama u tesnoj marofskoj sobici, sa starim propelom u nugljacu i s težinom svojih sedamdeset let potrenom i umornom joj telu.

Ali duša u tom prignutom telu bila je zizma zdrava, vesela i moćna. Ćutila je, da ako bi moralo biti, počela bi opet — s tako teškimi rukami, trudnimi nogami — od kraja vse delo, vsu skrb za dicu nanovič.

Samo, da joj na marofu već nije bilo ostanka. Pak i zbog čega? Kad ima toliko dobro uskerbljene dice!

Ter je jednoga dana pobrala po ubogoj kući vse svoje imanje, staro propelo, Marijin kip, nešto nešto malo kuhinjskoga posuđa, nekoliko šantavih stolac, jedan stol, dvi stelje s pratežum — no, vse je stalo na jedna biruška kola — i dala se odvesti k najbližoj kćeri.

I rado su ju prijeli, kad se je zavezla u dvor, sideći zgora na dunjah. Ali Bog bi znal, da li nek ravno zbog tih par dunjov i vankušev... Ar za letodan ćutila se je u stanu svoje kćere i med vlašćum družinom nekako kot da je na

cestu postavna. A nek toliko se j' stalo, da su joj katkada na nedilju zabili mesa vrć u zelje... Da, samo toliko.

Onda se je nek najednoč odpravila, nek tako piše i prez vsega k drugoj kćeri. Ali nij došla dalje, nego do praga. Ar kad ju je ta kćer zaobličila, zaletila se na nju kot pozoj:

— Pojte nek tamo, koj ste jerbinstvo dali!

„Kakovo jerbinstvo? — drhtal joj je odgovor na usnici. — Tih par stolac pak... A ča sam ju odhranila od svojih ust, to nij jerbinstvo?" — — No ipak ništ nij rekla; samo se obrnula i prošla mečem u srcu na lesu van.

Ovako je bludila od kćer do sinov i opet od sinov do kćer da i deset-dvanajst let. Išlo joj je medtim koč i dobro, vrlo dobro. Kako ne? Našla je u svojoj dici i mnogo srca i ljubavi. Još i ona, ka ju je bila prije odbila od svojih vrat, došla je kašnje po nju, da prebavi pri njoj ki svetak. A ona starica, spunila je vsakomu volju, koliko je nek mogla. No, na zadnje, kad je jur brojila prik osamdeset, nije već mogla, da se gane iz stana i nastala je jur sama sebi na teret. — — —

Nezdavno sam ju opet vidil, kad je sidila vani pred stanom na klupčici ter si grijala u protulićnom suncu svoje premrle kotrige, i pital ju:

— No, teta Ana, kako vam uvik ide?

— Pohvaljen budi Jezuš Kristuš! — odgovori nek ona, ali s očima me prosi, da dojdem bliže.

— Nekate mi zamirit, gospodine, znam, da se pašćite — počne pak prekidano i teškoga uzdaha — ali ni sam vam htila glasno povidat, da me ti moji ovo nutri ne čuju... Ar ne morem vam tako odgovorit, da je mrvu ne ogovorim.., A ni su krivi bogme ne... Ali i ja nisam kriva... nigdor nij kriv...

— Va čem, teta Ana?

— A da meni 'vako ide.'Vako tužno i žalosno... Jist bih mer imala dost, a i ščim se opravit... O, jako se skrbu za to takovo... Ali znate, da se jur da i leto dan nigdor ne će pominat s manom, ni riči? Jur već od leta dan... Niti sin, nit snaha, a dica se ne znadu, ar ja sam Hrvatica, a ona su jur nimška kot i vsi susedi... A neću reć, da se srdu na me. Ne, to ne. Nigdor va stani... Nek prestara i preteška sam im jur, gospodine! Da!... Ar ča štimate, kuliko let imam na sebi? Osamdeset četira... Ter sam im se jur preveć i preveć zamirila. To je samo krivo... A kamo ću pojt! Recite!... Dalje već nemorem od stana, da bi

prošla komu drugomu sinu na vrat; a živa ne morem pod zemlju... O, da bi me nek ta dragi Bog jednoč k sebi uzel!... Kulikoputi ga va dani prosim za to... Ali on ne će, ne će... No, jednoč će me vindar nek morat. To mi je jedino batrenje. Ter nek vsenek molim, dan i noć. Ča ću drugo?... Šnjim se razgovaram, kad se već nigdor ne će s manom... Ja nek ne znam ča bih, kad Njega ne b' bilo?... Jur sam si tako čudaktar premišljavala, kad čujem, da denas jedni velu, da nij Boga, mislila sam si, da ča bi mi, 'vako starci na svitu, ki već nismo za ništ, ter nas i dica vsakim pogledom nek va grob rivaju, ča bi nek mi 'nako na svitu, kad ne b' bilo Boga; i kad se ne bi mogli bar va molitvi s Njim razgovorit... onda bih morali našu dicu prosit, neka si zamu sikiru ali uže, ter neka nas ubiju ali ubisu... No ne?... Povite mi vi, gospodine, je li nimam pravo? — — —

PISMO PUTUJE.

Pismo je gotovo.

I naslov napisan: Mr. John Bobulić, Kanada, i tako dalje.

Jandrac usekne pero u špenzar i metne najzad u tok. Tim zgrabi pismo u ruke, pretisne nekolikoputi ljubezno na svoje livo pak desno lice, otrči s njim k poštarskoj ladici i spusti polako, pazljivo nutar. Pak još pokukne za njim u ladicu, ter mu naruči: „Sad nek leti!... Si čulo! He! Ter da dojdeš do naše kirte najzad!"

A pismo se odpravi na put.

Iz ladice pred školom dospene u jednu črnu kesu (tašku). Iz kese u malu vriću, a iz male vriće u jednu veliku. Medotim većkrat mora ćutiti, da kako je brcaju i premešćuju iz jednoga mesta na drugo. I ono bi većkrat zastenjalo i zajauknulo od boli, ali ne smi se uvaditi, ar je je Jandrac napisal otajno, prez majčine visti, a odpravil je prez marke ter bi je mogli još najzad ekspedirati.

Nazadnje, za nekoliko danih, metne jedna gruba ruka pismo u strašno veliku vriću i zaveže ju zgora. Pak se počnu ljuljati i voziti. Potiho, glatko, a zdola vse šumi ter nek šumi.

— Aha, sad smo na morju! — misli pismo pri sebi.

I poskakljalo bi od veselja, da mu neg ne bi bilo tako tesno u toj vrići. Zato se narine s laktom na livo i na desno pak se ogleda. Okola njega sila pisam, belih, žutih, plavih, čer-

ljenih, vsakakvih. Ali vsa gledaju u nje tako mračno ali tužno, da se ne ufa zabosti u nje. A rado bi se pominalo. Ar je je — ča će tajati — i mrvu strah na toj strašnoj vodi; ter pogleduje poverljivo i ljubezno na svoje susede.

Ali nijedan se ne će s njim. To je uzlovolji. Polako pak zadrimlje i počne sanjati od Jandraca, ki upra sada goni svoje kravice domom iz zelene drage, a medtim si glasno sfućkuje notu: „Dala mi je mati beli grad zidati"...

No, nek najednoč — moglo je biti okolo polnoći — zaškrna nešto na vrići. Jedan miš. Ravno nad njegovoj glavi. Probudi se i probledi; zustavi si dušak. Ali kad se pak javi opet to škrnjanje, zavrisne od straha svojim tankim glasom:

— Čače! Ov če me požerat!

— Gle, kako me j' sada zbudil.! Dalo tebe, ti cviljavka! — zagrmi sada na nje debel glas jednoga velikoga plavoga pisma.

— Ijej! I vi govorite po hrvatsku! — razveseli se pismo neizrečenim veseljem — onda se već ništ ne bojim Ništ! Tralala-la.

— Rekal sam, da mi ne cviljiš tuliko, ar ćeš vse zbudit, pak ćedu te hitit va morje!

— Što? U morje? Ne, nek to ne! Brrr!... Ja moram do oca! — odgovori malo pismo zasopano.

— A kako ti je ime i odaklje si? — ljubezljivije pita sada glas.

— Ja sam Jandrac iz Pinkovca i putujem k ocu, Ivi Bobuliću u Kanadu...

— Oho, iz Pinkovca? Kade sada srebrnjake kopadu?

— Da, ali to je bilo neg jednuč. I ja imam doma jednoga, ali ne smite nikomu povidat. — Bud ne čete? — čavrlja mali. Pak se i poufa pitati:

— A vi, teče, kamo se vozite?

— A ča to tebi s puta ide, dečko? Ako ti i povim, ne ćeš znat, gdo je tetac Pere iz Prvan... Ali va Kanadu idem i ja, k sinu.

— Toj dobro! Jej, toj dobro! — boža si razdragan malo pismo. — Stojte mrvicku, da se dorivam do vas, pak ćemo se skupavozit. Čete?

— Čekte me malo! I ja ću s vami! — javi se sada jedno ružasto pismo mekim nujnim divojačkim grlom.

— Oho! A gdo si ti? — pita oštro stari Pere.

— A ja sam Marica iz Trajštofa ter ću k zaručnjaku, Mrtinu, jus va Kanadu.

— Iz Trajštofa? No, onda smiš s nami — doluči Prvanac.

— Ijej, kako če bit lipo! — skaklja mali Prvancu za vrat. — Znate što, dragi teče? Čemo si povidat, pak če nam biti velje krače!

— Ne marim, ti škrebetalo — privolji Prvanac. — Ti smiš začet... No ter, ča j' novoga kod vas?

— Počekajte! Velje! Nek ovoga Fracoza, ali ki je, ću mrvicku krajrinut... Hat, kod nas doma je bilo upra bermanje...

— Hm. Kada j' to: upra?

— No, u sridu.

— Tako... Ter bermanje...

— Da. Pak sam dostal od mojega kuma jedno lipi žutkasto rubje (pratež), ter sad prosim našega čaču, da mi pošalje iz Kanade i takovu šlapicu.

— Šlapicu? Je to kapica, ali bočkor?

— Kapica, što se na glavu meče. Hehe... teče!

— Aha. No, ali čuješ, onda si imal vrloga kuma. Sad nek tako skrbi, da se i te šlapice dobaviš... Ali sad zube skupa ter šuti! Jur si se dost nabrbljal... Neka nam ovo Marica povi svoje.

— Ja... ja — počne pismo i još jače porumeni od sramežljivosti — ja ništ, ništ ne ću od mojega Mrtina, neg da mi ostane veran...

— Hm; čuješ, Mare, to je i tako dost! Preveć! Ča misliš? Da ti jedan mlad junak veran ostane krez četira ali šest let! — — No, poglej der je!... Hm, hm... Ali vi ste vsi dva nerazumna stvorenja! Ne znate, ča prosite! — reče stari. Pak mu najednoč umekne glas i sprogovori:

— Ja nek to kanim naručit mojemu sinu, da bude vrli i pošten i da se ne pozabi od Boga pak će mu vsenek dobro pojt. A ja ću se onda rado navlačit doma i sam. — —

Tim zamuknu vsi tri; zamislu se, a na zadnje i zaspu.

Ali od sada im je zaista kratak ta dužički put. Ko si povidaju, ko si pevaju... doklegod se po mnogih danih ne zabusne njihov brod s čelom u amerikansku zemlju.

Onda negdo razveže veliku vriću nad njimi. A ona, pisma, još jednoč se zagrlu i želju žalnim glasom jedan drugomu srićan put.

Pak se rastanu.

Ali za nekoliko dan, kad se ta pisma odpru, veliko je radovanje jednoga oca, jednoga mladoga junaka i jednoga sina, onde daleko u Kanadi...

UZ KNJIGU „GRADIŠĆANKE".

I.

Jao čovjeku, koji ne mari za svoju obitelj. Gdje bio da bio, šta radio, da radio, ništa mu nije voljko. Osjeća se kao osječena suha grana, koju nikad lje sunce ne ogrija ni zelen-lišće ne pokri. Isto tako kuku narodu, koji nije svijestan ; koji ne gleda na zajedničke svoje ciljeve ; kome prošlost ništa ne kazuje za budućnost : od njega pod Bogom milim nikad ništa. Dok drugi cvatu i napreduju, on vene i kržljavi. Mudračine, koji pričaju da ne postoji narod, grdno se varaju. Kao što obitelj postoji, kao što plemena žive, tako i narodi postoje i imaju po mogućnosti, zajedničku svijest pripadnosti, zajedničku prošlost, mnoge zajedničke interese, običaje i volju, da budu zajedno i u budućnosti.

Ali, ko što iz obitelji neki članovi otiđu, tako su se iz pojedinih naroda odcijepili po koji dijelovi. Ili tjerani siromaštinom, bijedom, ili kojom krutom silom, oni ostavljaju svoj stari dom, svoje ognjište i obitavalište, pa traže nove krajeve, gdje da glavu sklone i ognjište nađu. U naše vrijeme, na naše oči ode nam mnogo zdravih ruku u daleke američke krajeve, da tamo svojim žuljevima zarade, što ovdje ne mogoše. Tako je iz hrvatskih krajeva zadnjih desetak godina otišlo u tuđi svijet preko po milijuna Hrvata. Još malo, pa kao Dalmacija. Drugi opet uslijed tuđe sile nisu u državnoj zajednici s ostalim Hrvatima. Prije desetak godina mirovni ugovori otrgnuše nam Istru, u kojoj veći dio pučanstva čini naš hrvatski svijet.

Prije četiri sto godina, kad je veći dio hrvatskih zemalja bio pod krutom turskom silom, a onaj ostatak — ostatak ostataka nekoć slavnog hrvatskog kraljevstva — vodio ljutu borbu s nadmoćnom turskom silom i bio branič zapadne, kršćanske prosvjete, do nokata dogorjelo pučanstvu uz tursku među. Neprestano trebalo danak davati u živim glavama, danak u krvi, novcu i imanju. Čovjeku se koža ježi čitajući suvremene spise, koji nam pričaju, šta su Hrvati morali podnositi. Ima slika iz toga vremena, koje nam pokazuju, kako su Turci postupali bez milosrđa s onima, do kojih bi došli : žive bi ih na kolac nabili, pa po drumovima zasadili. Harač je bio nemilosrdan. Naš pjesnik-ban pučanin Ivan Mažuranić nam u svojoj pjesmi „Smrt Smail-age Čengića" ovako riše zahtjev Turaka za haračem :

„Od istoka haračlije jašu,
Vode golu na repovjeh raju;
Od zapada haračlije jašu
Vode golu na repov'jeh raju;
Jašu zmaji s sjevera i juga.
— — — — — — — — — — — —

Mili Bože, što je raja kriva?
Što je kriva? Kriva j' što je živa,
A ne ima, što Turčinu treba:
Žuta zlata i bijela hljeba. —

Aga ljutit zapovjedi, kad mu kršćanska raja nije mogla platiti harač, da je vežu konjma za repove, pa da poigraju širokim poljem. Neka se vidi, tko je brži: gladna raja ili konji bijesni. Ali raja je malaksala. Boji se aga, da bi raja izginula, pa mu harač propade. Zato podviče slugama:

„More, sluge,
Crče raja, crče harač sluge;
Već vi hajte uskrisite raju,
Ne bi li mi izbavili harač."

*

Koncem petnaestoga stoljeća, poslije pada velikog dijela Srbije bitkom na Kosovu (1389.) a osvojenjem Smedereva (1459.) dopade Turcima u ruke i Bosna (1463.) i Hercegovina (1482.) pa tako ostade od Hrvatskoga Kraljevstva samo jedan dio, koji tursko kopito ne zgnječi. Turčinu zazubice rasle za svim hrvatskim krajevima, pa se spremio i na ostatak hrvatske države. 9. rujna 1493., godinu dana nakon otkrića Amerike, dođe do krvave bitke između Turaka i hrvatske vojske u Lici, na Krbavskom polju. Turci su skoro uništili svu hrvatsku vojsku. Turska je sila otada bila nepodnosiva. Jedan savremenik, glagoljaški pop Martinac, zapisa na koricama svoga molitvenika, da su majke i udove zacvilile i da nije bilo gore nevolje od vremena, kada su u Hrvatsku provalili divlji Tatari.

Drugi jedan savremenik, ninski biskup Divnić, šalje papi Aleksandru VI., na poticaj banovca Gašpara Perušića pismo, u kome, između ostalog, javlja, da je većim dijelom sam bio svjedokom teških pokolja Turaka nad Hrvatima. Kaže, da Turčin ide kamo hoće, pustoši polja i siječe drveće, ruši sela i gradove, odgoni stoku koliko je imade. Sužnjeve u jarmu vodi, pljačka i razapinje; tjera ih gole, bose po hridinama; polumrtve ih bezbožno horda vuče užetima i o konjskim repovima; žene, uprskane krvlju djece, raspuštenih vlasi, izmrcvarene u licu, dok uzalud leleču i pište, mlate toljagama i kandžijama; zlostavljaju djevojke i osobe Bogu posvećene; dječake i mladiće, kao životinje svezane, vode u ropstvo; upotrebljavaju sve vrsti mučila, koja se ni spomenuti ne mogu. Kada pomisli na strahote, jedva se drži, da ne

padne, jer mu pamet staje. Ratnici, koji su poginuli na Krbavskom polju, nepokopani leže, dani su zemaljskim zvijerima i nebeskim pticama za hranu; bezbrojna ukočena tjelesa leže posvuda po putovima; razdiru ih vuci, medvjedi i druge životinje, a nikoga nema, da ih sahrani.*)

Uslijed ovih teških prilika, Hrvati su počeli seliti prema sjeverozapadu, u današnju Austriju, u pravcu od Drave prema Dunavu, nastanivši se u krajevima, gdje se dotiču Nijemci i Madžari. To seljenje je bilo postepeno, a počinje odmah nakon bitke na Krbavskom polju, koje je narod, radi teških gubitaka, nazvao „Krvavim poljem". Već prije god. 1520. ima tragova Hrvatima u današnjoj austrijskoj pokrajini „Burgenlandu" ili, kako je naš svijet zove, u Gradišću. Kad su Turci, poslije bitke kod Beča g. 1529. popalili i uništili mnoga sela i čitave krajeve Austrije i zapadne Ugarske, ostali su ovi krajevi pusti, pa su Hrvati iz primorja, jednog dijela Bosne i Hrvatske počeli u većem broju tamo seliti. To jače selenje traje od g. 1530. pa sve do g. 1560. kada, uglavnom, prestaje. Istina, naša povjesna nauka nije ove stvari u tančine ispitala, ali glavni su nam događaji poznati.

Naši ljudi, kad su tamo došli, nastojali su da nova sela, polja i bregove prozovu onako, kako su ih zvali doma, pa tako ima mjesta, koja se zovu Parapatićev Brig, Bošnjakov brig, Stinjaki i sl. Oni su, isto tako, nastojali, da imena njemačkih sela pohrvate. Tako je od Hornsteina nastao hrvatski Vorištan; od Stinkenbrunna Štikapron; od Minihofa Menova. Iako su došli među Nijemce i Madžare u vrijeme, dok je još narodna svijest bila slabo razvijena, oni su se svejedno, uz najteže poteškoće, otrgnuti od matere zemlje, sačuvali i uščuvali svoj jezik. Istina, gdje ih je bilo šačica okružena Nijemcima i Madžarima, izgubiše svoj jezik. Ali i pored tih gubitaka, danas ih ima u Gradišću i u susjednoj Madžarskoj oko 60 tisuća, raštrkanih u 74 sela, od kojih su neka velika sa 3000 Hrvata. Toliko ih priznaju službeni popisi, a vjerojatno je, da ih ima i više. Zajedno s ovim Hrvatima doselili su se i oni, koji se sada nalaze u Slovačkoj, blizu Bratislave. Gradišćanski Hrvati čine dakle vezu između Slovaka i Hrvatske (preko Austrije i Ugarske i Prekomurja) i tako spajaju sjeverne Slavene i Hrvate. Na temelju toga bilo je pokušaja poslije velikog rata, da se napravi takozvani koridor, t. j. spoj između Čehoslovačke i Jugoslavije, što nije uspjelo, u prvom redu radi toga, što Hrvati ne žive neprekidno od Čehoslovačke do Jugoslavije.

II.

Kad su ti Hrvati došli u svoju novu postojbinu donijeli su gore svoju nošnju i običaje. Tu su nošnju sačuvali do najnovijeg doba, a još i danas se naiđe tu i tamo na stare ostatke. Pogotovo su sačuvali neke običaje, u prvom redu svadbene, koje i u ovoj knjizi opisuje g. Ignac Horvat. Među običajima, koje su gore

---

* Pismo je objavio dr Klaić u „Vjesniku zem. arhiva g. 1903. latinski.

donijeli, vrlo je zanimljiv onaj, koji spominje madžarski pisac Bal. Taj madžarski pisac je god. 1774. prenoćio jedne noći kod nekog hrvatskog seljaka u mošonskoj županiji. Lijepo su ga dočekali, pogostili što su bolje mogli, a kada je pošao spavati, nisu mu dali leći, dok mu nijesu noge oprali mlakom vodom. Bilo bi zacijelo zanimljivo ispitati, da li su taj običaj donijeli iz staroga kraja i kako je bio raširen u ono vrijeme u našim hrvatskim krajevima, jer ovaj običaj vlada i danas kod nekih istočnih naroda.

Nu osobito čega su se gradišćanski Hrvati čvrsto držali — i danas se drže — jest katolička vjera i crkva. Baš u vrijeme, kada su oni tamo došli, pojavila se u Njemačkoj lutoranska vjera, pa su lutorani, na svaki način, nastojali, da pridobiju za svoju vjeru pridošlice Hrvate. Pogibao je bila to veća, što Hrvati nisu imali dovoljan broj svećenika, a lutorani počeše širiti knjigu na hrvatskom jeziku. S druge strane velikaši, na čijim su se imanjima Hrvati nastanili, prigrliše dobrim dijelom lutoransko krivovjerje i nastojahu, da na nju dovedu i svoje neke vrste podložnike. Naši su sunarodnjaci naime od tih velikaša dobili zemlje od 4 pa do 40 jutara, a zato su morali plaćati gospodarima stanoviti doprinos. Ali sve je bilo uzalud : ni slatki glasovi lutoranskih propovjednika, ni primjer njihovih gazda ne zavedoše Hrvata. Oni ostadoše vjerni svojoj crkvi. To je bila sreća za njih ! Da su se priljubili lutoranstvu, bilo bi ih nestalo kao kaplje u moru usred nijemstva i madžarstva, a ovako su sačuvali i svoju pradjedovsku vjeru i svoj narodni ponos i jezik.

Kakav su jezik sačuvali ? U Gradišću se ne govori svagdje jednako, što nas upućuje na činjenicu, da nisu došli iz istog kraja. Ima krajeva, gdje se govori onako, kao što se govori u zagorskoj Dalmaciji, Bosni i u jednom dijelu Slavonije. Tako oni kažu : *Dite, ditić, divojka, šta* : to su tako zvani štokavci i ikavci. Ima opet krajeva, koji govore onako, kako se govori u Hrvatskom Primorju i po otocima sjeverne Dalmacije : ča, meja (međa), žeja (žeđa). To su takozvani čakavci. Neke riječi, baš onako kao i naši čakavci, govore po ikavsku, a druge po ekavsku. Tako kažu i : vrime i bel. Ima međutim, mnogo oblika i riječi, koje ne postoje ni kod čakavaca ni kod štokavaca, nego kod onih, koje zovemo kajkavcima. (Kajkavcima zovemo one, koji govore mjesto što kaj, a neke stvari drukčije zovu nego ikavci i čakavci. Kod nas žive u Hrvatskom Zagorju, i u Zagrebu, u Gorskome kotaru, jednom dijelu Posavine i Podravine). Tako su sva tri hrvatska govora zastupana kod gradišćanskih Hrvata.

Nego kod nas se amo dolje jezik razvijao. Mijenjao je pojedine glasove, neke riječi napuštao, neke nove primio, dok je kod Hrvata u Gradišću ostalo mnogo starih riječi, koje mi ne upotrebljujemo, a isto tako nekim stvarima drukčije kažu nego mi. Kod njih se na pr. redovito upotrebljava slovo *l* na kraju riječi, a kod nas se više ne upotrebljava : tako kažu bil, vidil, čul, pival, misal, postaril — mjesto bio, vidio, čuo, pivao i misao. Ima osim toga mnogo slučajeva, gdje uzimlju slovo *j* mjesto đ ; za taj smo slučaj gore naveli jedan primjer. Slovo *k*, koje u nekim slučajevima ispred *i* pretvaramo u *c*, oni ostavljaju netaknuto. Tako kažu : junaki, načelniki, zaručniki, dok se u našem književnom jeziku kaže : junaci, načelnici, zaručnici. Pored toga i u živom jeziku, i u onom, kojim pišu njihovi pisci, sačuvali su još mnoge druge osobine starijeg narječja štokavskog ili čakavskog i kajkavskog. Za bolje razumijevanje ove knjige upozorit ću ovdje samo na nekoje. Tako kažu: dojti, pojti umjesto doći, poći. Treba još upozoriti na oblike : sa ženum, mjesto sa ženom ; sramežljivošćum mjesto sramežljivošću. Znalci jezika će opaziti, da su tu sačuvani starohrvatski, odnosno staroslavenski oblici ; neupućenijima je dovoljno, ako znaju šta znače. Nepoznatije riječi i izraze, koji se nalaze u ovoj knjizi, protumačio sam na koncu, poredavši ih po abecednom (alfabetskom) redu. Nadamo se, da će čitači poslije ovog kratkog osvrta na jezik i tumačenja riječi knjigu čitati bez većih poteškoća.

Noviji književni jezik kod gradišćanskih Hrvata sve to više se bliži hrvatskom književnom jeziku. I ako je sastavljen od raznih njihovih narječja, polako se u nj uvlače riječi i izrazi iz današnjeg hrvatskog književnog jezika, pa ima nade, da će se njegov razvoj zaustaviti tada, kada će, ostavši razumljiv tamošnjem našem svijetu, moći priviknuti gradišćanske Hrvate čitanju knjiga iz Hrvatske. To će biti potrebno, jer sami gradišćanski Hrvati, uprkos nadčovječanskih napora, ne će moći na svom narječju uzdržavati književnost, koja će zadovoljiti sve duševne potrebe onamošnjeg pučanstva. Hrvatske knjige iz stare domovine morat će ponovno ići gore, da budu čuvar i zaštitnik.

Rekosmo ponovno, jer je i do sada knjiga bila kopča između njih i nas. Jer već u osamnaestom vijeku doprije gore molitvena knjižica bogoljubnog zagrebačkog kapucina Stjepana („Hrana duhovna ovčic kršćanskih", Zagreb, 1727.). Malo kasnije ih posjetiše knjige isusovca Jurja Muliha : „Posel apostolski" i „Škola Kristuševa". Ove molitvene knjižice i veliki rječnik Andrije, Jambrešića („Lexicon latinum interpretatione illyrica, Germanica hungarica, Zgb. 1734. — latinski rječnik protumačen hrvatski, njemački i madžarski) i težnja, da svom narodu dadu knjigu, koja će ga voditi, navedoše tamošnje svećenike, da pišu knjige na narječju gradišćanskom. Tako izađe prva knjiga tamošnjih Hrvata g. 1762. u Šopronju od E. Kragela : *„Četira poslidnja"*. Dvadeset i tri godine kasnije (g. 1785.) pojavljuje se prva školska knjiga „Abecedecki Šlabikar". Svim srcem prionu oko gradišćanske hrvatske književnossi Josip Fitzko (g. 1772. do 1843.), pisac velikog broja bogoljubnih spisa i spretni pretakač nedjeljnih Evanđelja u stihove, koji se otada pjevaju (jače) u crkvama. God. 1864. se već pojavljuje njihov „Katolički kalendar". Tih godina mladi teolozi marljivo proučavaju hrvatski književni jezik i oduševljavaju se za svoju hrvatsku narodnost. Bude se pospanci, svijesni se utvrđuju : gradišćanski Hrvati polako doživljavaju svoj narodni preporod. Već se javlja i svjetovna knjiga. Svećenik Karall objavljuje svoje „Crtice iz selskega žitka" ; javljaju se zbirke popjevaka, novi kalendari ; 1910. izlaze „Naše

Novine" na poticaj župnika Meršića. Javlja se nadareni književnik Mate Meršić-Miloradić; Ivan Blažević, svećenik, pjeva mekane i čuvstvene pjesme; Tome Bedenik objavljuje dva kazališna komada: „Oganj" i „Domaća zemlja". Uto će se poslije rata pojaviti „Hrvatske Novine", koje ispočetka uređuje današnji hrvatski zastupnik dr Lovre Karall, a iza njega neko vrijeme gradišćanski slikar Rolf Klaudus, dok ih nije na kraju preuzeo dobar znalac hrvatskoga jezika Mate Feržin. U „Hrvatskim Novinama" je jezik več dotjeran, bogat, raznolik, a preko njih hrvatski rodoljubi, u prvom redu svećenici i učitelji, šire svijest i prosvjetu među hrvatski seljački svijet u Gradišću.

Sve je ovo djelovalo na Hrvate u Gradišću. Oni su danas narodno svijesni, znanjem prosvjećeni, čemu su mnogo doprinijela njihova omladinska („junačka") društva, kojih ima skoro trideset, osim toga i „Austrijski kat. narodni Savez", pod uredništvom netom preminulog dekana Ante Grubića izdaje književni časopis na hrvatskom jeziku za naše sunarodnjake. Uopće Hrvati u Austriji uživaju dosta slobode. Imadu svoje pučke škole; učitelji uče hrvatski; vlada izdaje školske hrvatske knjige. Tako i u politici naši Gradišćani živahno sudjeluju, pa su zastupani po dvojici kršćanskih socijala (Dr Lovre Karall i seljak Ivan Kreusz) i socijalisti K. Tomšiću u gradišćanskom saboru, dok je dr Karall čak i član zemaljske vlade.

Gospodarski su isto tako napredovali, osobito otkad se uvelike udružuju u razne gospodarske, mljekarske i štedovne zadruge. Na tom polju osobito mnogo radi Martin Meršić. Sav taj rad razvijaju svećenici i učitelji, kojih hvala Bogu ima: samo selo spomenutog Mate Miloradića dade 12 svećenika i 10 učitelja. Prosvjetu i narodnu svijest bude osobito pjevačka društva. Same njihove lozinke (gesla) kažu nam, kakvim duhom dišu. Tako pjevačko društvo u Velikom Borištofu ima ovu lozinku: „O, roda slavne jačke (pjesme) razdramite Hrvate"; pjevačko društvo „Radost" u Pajngertu: „U radosti kroz pesam glas, slavit ću rod u vsaki čas"; društvo „Složnost" u Malom Borištofu: „Neka živi ćud hrvatska v domorodnih naših jačkah."

III.

Nije bez velikog udjela u ovom radu kod gradišćanskih Hrvata Ignac Horvat, pisac „Gradišćanki". Samo njegova velika čednost priječi, da već nije izašao na onakav glas, kakav zaslužuje. Neumoran kao župnik, kao vođa svog prosvjetnog društva, kao najradišniji saradnik „Hrvatskih Novina" — on nađe pored svega toga, još vremena, da sarađuje na lijepoj knjizi i da dopisuje u novine u Hrvatskoj (u zagrebačkoj „Hrvatskoj Straži" izađu često njegovi dopisi). Plod njegovog književnog rada su velik broj crtica u „Hrvatskim Novinama", knjiga „Veliki i mali" i ove naše „*Gradišćanke*".

Svijet njegovih pripovijesti je Gradišće, sa našim ljudima, njihovim mukama i jadima, nadama i veseljem. Ugodan pripo-

vjedač, osobito majstor u postavljanju razgovora, on je imao pred sobom težak teret: da zapravo stvori pravu gradišćansku pripovijest i on je uspio. Nitko ne bi rekao, kad čita njegove pripovijesti, da su to prve savremeno pisane pripovijesti na narječju gradišćanskih Hrvata.

On ne piše radi imena ili kakve slave: sve njegovo pisanje ima namjeru, da preko pripovijesti, priče i „štorice" uzdigne ljudsko dostojanstvo kod našega svijeta u Gradišću, da kod njih pobudi što veću narodnu svijest i da ga na taj način ojača u borbi, koja mu se nameće uslijed njegovih neposrednih veza sa većim njemačkim i madžarskim narodom. Tu njegovu namjeru možemo lako opaziti i u glavnoj pripovijesti ove knjige, u „Štefanićevu gospodinu". Ignac Horvat je ovdje iznio odnos našega sela u Gradišću prema gradu, odnos našega seljaka i njegove pogospođene djece. I tu se opaža blaga ruka odgojitelja: ma koliko Štefac i Pišta, uslijed lošeg utjecaja grada, škola i okoline htio, da zaboravi svoje selo i da postane „gospodin", kojega ne bi ništa vezalo s njegovim krajem, on, kad dolazi u svoj kraj, opaža svu slast domaće griude, svu toplinu domaćeg ognjišta i dobrotu domaćih ljudi, pak baca prah, koji je na njemu ostavio grad, vraća se nakon lutanja svome kraju i svojim ljudima. Pomirenje otaca i djece, sela i pogospođenog seljaka, pa taman to bilo i uz vrlo šaljive prilike. Ta vedrina promatranja ovog odnosa, koji je i kod nas amo dolje vrlo savremen o važan, vrlo je značajna za Ignaca Horvata. Sam sa sela, i sin siromašnih seljačkih roditelja, on voli sve, što je seljačko i nastoji, da riješava stvari, koje se tiču sela u prvom redu. Upravo je ganutljivo, na koji način prikazuje seljanku, majku, od koje stvara lik pun jakosti, topline i ljubavi. Ona bi učinila za svoga sina sve, što je u njenoj moći. Nema te žrtve, koju ne bi ona pregorila. I uprkos katkada očite želje za poučavanjem, njegova se pripovijest čita kao stvar, koju smo svojim očima gledali i u njoj sudjelovali. Tolika je u njega privlačivost u pričanju. Toj privlačivosti pomaže ona, vrlo otmjeno naglašena, pošalica, šaljiva riječ, koju pisac umeće, ne da pokaže svoju duhovitost, nego, da pripovijest primakne bliže čitaocu. A čitavu je pripovijest postavio u okvir svojih dragih gradišćanskih sela, njihovih brežuljaka, vinograda, toplih domaćih krovova i seoskih stazica. Kod nas amo dolje više nitko na ovakav način ne opisuje selo na veliku štetu proširenja naše književnosti u selima. Seljak dolazi ili kao predmet društvenih nauka, ili kao nužni nakit gradskih prilika i ljudi, i ako smo mi u prvom redu narod seljaka i budućnost je naše prosvjete, njene raširenosti i trošenju prosvjetnih tekovina u selima: naš grad, na žalost našu veliku, sve to manje se bavi hrvatskom knjigom. Ko kad su u njemu zagospodarili čivutski dotepenci i oni predstavljaju najbogatiju vrst ljudi!

O drugim manjim pripovijestima nije ovdje potrebno ni govoriti. Čitajte ih samo onako, kako ih je srdačno pisac napisao, pa ćete opaziti njegovo veliko rodoljubno srce i svu toplinu, koju je pisac osjetio, kada ih je čitao.

IV.

Na pismo, koje sam pisao Ignacu Horvatu, da mi pošalje štogod o sebi, evo kako mi odgovara (Držim, da je najbolje, da doslovce skoro prenesem, što on piše, jer će tako čitalac najbolje opaziti i njegovu iskrenost i čednost, kao i njegov način pisanja):

„Moj opis života i popis radova, koje sam objavio (to sam već poslao g. Andriću, i ne znači, da sam se ponovno rodio) ovakav je: „Rodio sam se g. 1895. u selu Malom Borištofu od seljačkih roditelja, te se uvijek rado sjećam moje rodne kuće i sela. Iz njega vadim i većinu mojih pripovijesti. Izučio sam škole po siromašku, kao i moj Štefanićev gospodin, ali zato više cijenim ono, što znam. Učio sam u Bratislavi, Šoprunu i Juri (Győr) Tu u Juri sam zaređen za svećenika g. 1918. Kao gimnazijalac i bogoslovac sam pokušavao svoje pero (bio sam u sjemeništu predsjednik Književnog društva bogoslovaca), no sve sam to pisao za svoju zabavu. Prviput sam izašao u javnost (a tada sam i prvi put počeo pisati hrvatski) g. 1922. kao kapelan u Geci, kada sam preuzeo uređivanje „Kršćanskih hrvatskih novina", koje su izlazile u Beču, kao hrvatski glasnik Kršćanske socijalne stranke Novine su izlazile samo za pet tjedana i tada su prestale izlaziti. Kada su koncem te godine počele izlaziti „Hrvatske Novine", i ja sam uz njih prionuo. I otada u njima često pišem, kada god mi ostane vremena od mojih župničkih dužnosti. Tamo sam objavio dosta malih pripovijesti, crtica i sličica iz narodnog života, koje se narodu dosta sviđaju, jer se u njima vidi, kao u ogledalu. Vidite: moj je cilj iz naroda za narod.

Nemam druge svrhe, nego da iznesem narod, i da kažem narodu kakav je, i da ga s tim u teškim prilikama, u kojima živе, razveselim. Mi gradišćanski spisatelji ne možemo sebi priuštiti, da pišemo samo radi pisanja, jer nas je malo, još veoma malo, pa nam je jedina svrha, da odgajamo narod. Tako i ja koliko je do mojih slabih sila. Tim više, jer ga od srca ljubim (to je samo za Vas — nadodaje g. Horvat. — Pisac ove pripomene misli, da ne će povrijediti njegovu čednost, ako iznese ovu rečenicu drugima za poticaj i primjer). Svoje ‚nauke' obučem u smješice i ‚štorice', jer narod voli, da na taj način uči. Kad me uhvati život mučnije, tada pišem i ozbiljno. Ali nisam mrkogleđa, i tome se protivim svom silom, i nastojim, da me se ta bolest nikada ne uhvati. Oni, koji vide samo crno, otrovnici su svoga naroda. Moje crtice i pripovjestice su jednim dijelom sabrane u knjizi ‚Veliki i mali'. Iz te su knjige neke preuzete u almanah ‚Selo i grad', ‚Seljački kalendar', ‚Danicu'. ‚Gradišćanke' su moja druga knjiga. Kanim, ako Bog da zdravlja, napisati još nekoliko stvari. — Osim pripovijestima, bavim se, koliko dospijem, i proučavanjem naše hrvatske prošlosti, pa sam o tome podosta napisao, a najveća mi je stvar iz toga područja rasprava: ‚Prošlost Gece'.

Nedavno me je ustavotvorna skupština ‚Hrvatskog Kulturnog društva u Gradišću' izabrala za svoga podpredsjednika, a poslije smrti blagopokojnog Grubića uređujem izdanja za Hrvate ‚Austrijskog katoličkog narodnog saveza'. Za ‚Hrvatske Novine' pišem osim pripovijesti i crtica i članke, u kojima nastojim, da pobudim smisao naših seljaka za naš pokret i za prosvjetna i kulturna pitanja. Od god. 1925. župnik sam u Novoj Gori, u Donjem Gradišću. Župnički posao je moj najglavniji posao i briga".

*

Ovakvim radom g. Ignaca Horvata i drugih mlađih javnih radnika gradišćanskih Hrvata, u prvom redu g. dra Lovre Karalla, Martina Meršića, Rolfa Klaudusa i Mate Feržina, „Hrvatske Novine" su se dobro raširile. Nijedne njemačke novine u Gradišću nemaju toliki broj pretplatnika, kao naše „Hrvatske Novine". Ima sela, u koja dolaze preko 150 komada. One vode od svog početka čitav pokret gradišćanskih Hrvata. Poučavaju ga na njegova prava, kao narodne manjine u Austriji; brinu se za narodni zdravstveni, gospodarski i prosvjetni napredak. Dabome, uprkos toga što ih narod rado prima, novine su u teškoj borbi, jer je gradišćanskih Hrvata premalo, da uzdržavaju jedan list bez gubitka, pa je zato dužnost svakog pravog Hrvata, da ih pomogne. Oni sami nastoje, koliko je u njihovoj moći. Osobito oko toga rade svećenici i učitelji, koji rade posve složno i bratski. Naših hrvatskih župa ima u austrijskom Gradišću 33 i u svima župama su hrvatski svećenici.

Sada ima dosta đaka, koji uče u bečkom sjemeništu, pa će se moći misliti i na stvaranje novih hrvatskih župa, koje su sada podružnice njemačkih župa. To je, što prije to bolje, jer se opaža, da narod u selima, u kojima su Nijemci župnici, polako postaje hladan prema hrvatstvu. Na pučkim školama, kamo idu hrvatska djeca, skoro 80% je učitelja Hrvata — učiteljica Hrvatica ima više, no što ima mjesta za njih na hrvatskim školama. U tri četvrtine tih škola je nastavni jezik hrvatski, a u ostalim njemački, ali se i u njima podučaje hrvatski jezik. Velik broj škola i želja naroda za naukom dovela ih je dotle, da nepismenjaka u Gradišću skoro i nema.

Uz teške prilike naš svijet se odhrvao u Gradišću najezdi nijemstva i madžarstva, ali je ipak održao borbu dugi niz godina i ostao svoj na svom. Ostao je svoj na svome i nove domovine nije drugome davao iz ruke. Nema, dakle, mjesta očajavanju, da će naš svijet u drugim stranama, gdje ga stranac i neprijatelj tlači prevrnuti vjerom. Hrvat je pohrvatio i poslavenio mnoge strane ostatke, naročito u Dalmaciji, on će se znati očuvati, održati svoju svijest i svoju narodnost i vjeru katoličku, pa ga pritiskali od kuda mu drago i bilo to taman u tobože prosvijetljenoj Italiji.

A ti, hrvatski čitaoče, primi ovu knjigu od srca k srcu. Ovo je prvi put, da koje književno društvo ili nakladnik knjiga donosi preda te glase naše braće sa sjevera. Čuvaj ih i voli, jer ti pričaju o tvojoj braći, koja su pred stranom silom morala pobjeći ali nijesu zaboravili svoje narodnosti ni svoje ćudi. Ova knjiga neka ti bude svjedokom, da trijezni narodi ne izumiru i da se ne dadu uništiti.

M. Ujević.

TUMAČ NEPOZNATIH RIJEČI

A

Ada, tako
ambicija, želja, težnja za nečim. Na pr. On ima ambiciju, da postane učitelj, on ima želju, da postane učitelj ; svrha mu je, da postane učitelj.
aparat, znači sprava, a ovdje oruđe
arenda, zakup.

B

Babrati, pipati
bermanje, krizmanje
božati, milovati
bugnjuješ dolazi od bugnjati, bubnjati.
brcati, bacati
baraš, seljak, težak.

C

Cecnul, klekao
comme il faut (čitaj : kom il fo) francuski izraz, a znači kako treba, kako dolikuje. Comme il faut gospodin — gospodin kako dolikuje, gospodin od glave do pete.

Č

Čekte, čekajte.

D

Da i, okolo, po prilici
degajući (degati), prepirući se među sobom
delzimanje, prisustvovanje
durajućoj (durati), trajati, trajajućoj
dunja, poplun
dospene, dospije
dob, pošto
došobotal, tiho dotrčao
dvojki, posuda od gline.

E

Eksistencija (od latinske riječi existere), opstanak. Izraz ekzistencija se mnogo upotrebljava, pa ima nekoliko sličnih, ali ne uvijek potpuno jednakih značenja. Katkada na pr., znači i zanimanje, a s druge strane u nauci, osobito tako zvanoj društvenoj (socijalnoj) nauci ima jedan izraz, koji se često upotrebljava ekzistencijski minimum, to je najmanji potrebni prihod za čovječji život. U dobro uređenom društvu i državi svaki čovjek bi morao barem to imati, a ne da mnogi nemaju ni to, a nekolicina njih žive u slasti i časti.
ekspedirati, poslati.

F

Fautiti se, osvetiti se
fuksija, cvijet. U našim je nekim krajevima nepoznat
frajlička, curica, gospođica (od njemačke riječi : Fräulein)
fiksirati, gledati u nešto (uporno).

G

Gdo, tko
gornik, lugar, čuvar gore
gmajna, od njemačke riječi Gemeinde, općina ili skupština cijele općine
grostljivo, sa dosadom
gut, grlo.

H

Hipac, hip
hiža, kuća, hižni, kućni
hlipci, krušćići, mali hljebovi.

I

Intelektualac, čovjek koji umno radi. Obično se upotrebljava za onaj dio učenih ljudi, koji su dobro potkovani u znanstvenim pitanjima i o njima mogu raspravljati i pisati. Inteligencija ima dvojako značenje. U jednom slučaju znači umnu sposobnost, lakoću shvaćanja. Tako kažemo, da je netko inteligentan, ako može brzo shvaćati, bez obzira da li je učen ili ne. Kod nas se, istina, katkada miješa ta riječ sa riječju : učenost. U drugu ruku inteligencija znači onaj sloj ljudi, koji su prošli škole za razliku od onih, koji nisu.
idilan, od riječi idila grčkog je porijekla. Idilan znači ovdje priprost, srdačan, prirodan.

J

Jerbinstvo, nasljedstvo
jur, čak.

K

Ka, koja
Kabal, kabao, mjera od 60 litara
kade, gdje
kaštigan, kažnjen
kegljat,kuglati
ke, koje, ke ćedu, koje će
koč toč, koliko toliko
koč ku, koju, gdjekoju
kofanec, kovčeg
kolovojka, puteljak, stazica između kvije đuće
konstatoval, ustvrdio
korun, kruna
koruš, kor u crkvi
kotno, kao
kotrig, udo, član (madž.)
krače, kraće
križi, hrptenica
kuta, svećeničko odijelo
kumaj, jedva, uza sve muke
kuriti, pušiti.

L

Labirint, egipatski hram. Labirint je bio veoma velik sa mnogo prostorija pod zemljom i nad zemljom, tako, da je teško bilo po njemu hodati, da se čovjek ne izgubi
lapat, komad
lazno, široko, imati vremena
leharenje, ljenčarenje
leto dan, godina dana
lokal, prostorija, najčešće znači krčmu, gostionu
lepnje, vrst kolača od tijesta i sira. Kod nas se negdje zove sirnica, fogaca, ili lepnje, vrsta sirni štrudel, pita sirnjača,
loza, šuma, lozni šumski.

M

Maljan, slikan
man, uzalud
manira, način
melodija, pijev, napjev
mentalitet, od riječi lat. mens, pamet. Znači : opće mišljenje, naziranje nekoga na nešto. Zapravo ovaj izraz ima više pomiješanih značenja, pa se teško može zamjeniti hrvatskom riječju.
mledan, mršav
morbit, mrbit, možda.

N

Naimre, naime,
naper, napred
napundjati, napadati
navada, običaj
naravnost, prirodnost
natura, narav
nekate, nemojte
nemarmetanje, preziranje
nemer, doduše
nepozabljen, nezaboravljen
notariuš, notaruš, bilježnik
nugljac, kut.

O

Obatren, ohrabren
obličen, obučen
oblok, znači prozor
obed, na obed, na obedu
opereta, jedna vrst kazališne vesele igre, u kojoj se govori i pjeva
orih, orah
ovput, ovaj put
originalan, izvoran, poseban, osebujan. Kad kažemo za neku knjigu, da je originalna znači, da ju je pisac napisao bez ugledavanja na koju drugu knjigu. Katkada originalan znači i vlastit. Kad kažemo čovjeku, da je originalan, može značiti, da je čovjek svoje vrsti, čudak.

P

Pačka, zapreka
palir, preglednik radnika
parfem, miomiris
pelde, madžarski, primjer
peljati, voziti
povedajka, priča
pinez, novac
plundraš, gospodski čovjek
plundre, hlače
pobluditi, poluditi
pohodniki, posjetnici
poiskovati, posjećivati
pokuknuti, pogledati kamo
pominiti se, razgovarati
pokrakljati, udariti šakom
poreketalo, bacila
plazanje, penjanje
povi, reci
pozer, od francuske riječi poseur, postavljač, čovjek, koji želi, da se svojim važnim i ukočenim držanjem dopane, izgleda važnim
praknuti, udariti šakom
prezaran, odveć rano
prez, bez
pratež, odijelo
prokšivo, nerado
paori, gospodari
protuliće, proljeće
purger, njem. Burger, građanin. Kod nas također purger
pukša, puška
putnica, vrsta drvene posude

R

Rajna, posuda
ranoprotulićan, rano proljetni
razvlasan, raskuštranih vlasi
rivnja, uvlačiti se na silu.
rul (ruti) rikati.

S

Sedra, murva
shranišće, sklonište, gdje se nešto čuva
sišaljak, zatiljak
sfaliti, nedostajati
sled, trag
slivlje, šljivik
slučanj, slučaj
sprohadjati, pratiti
sprohodnik, pratilac
stacilo, počasnik za stolom
stari otac, djed
stojim dobra za njega, svjedočim za nj.

Š

Šantav, hrom
šćipanci, vrst tjestenine za juhu
škalić, ljestvice

škomalj, klupa u crkvi
škropniti, pasti
šlaren, iz koprene
špenzar, kaput
štimati, misliti, cijeniti
štorica, šaljiva pripovijest

T

Tajedan, tjedan
tobrač, radnik
tovaruš, drug
tragično, dolazi od grčke riječi tragoidia; znači vrst kazališnih igara, koje svršavaju žalosno. Ovdje: nije primil odluke tragično, nije previše u zlo upisao sinu tu odluku
treta, treća
trgadba, berba, trgačina.

U

Ucidati, plakati, roniti suze
ugađati, uspjeti
ujt, ući
ukunjanje, ljenčarenje
uopčinskom, uglavnom, uopće
uptil, uptit, opazio, opaziti.

V

Va, u
valovati (madž.) priznati
vanporektati, baciti nekoga van
veljek, odmah
vindar, ipak
vist, znanje
viška, vještica
vkanjba, prevara
vreda, skoro
vremek, uvijek
vršiti, isticati se
vsenek, uvijek
vsevelje, sve više
vuš, uš, ušenka

Z

Zabljen, zaboravljen
zač, zašto
zagaknuti, gakati
zahajati, postupati
zahustiti, uhvatiti nekoga za ruku
zajačil, zajačit, zapjevao, zapjevati
zaodobljeno, zaustavljeno
zaujel, osvojio
zaspravlje, ozbiljno
zaškrmati, zašuštiti
zdjeval, umetnut
zizma, sasvim, veoma
zjačkivati, zapjevati
zimati, uzimati
zritniti, brzo otrčati.

Ž

Željari, mali posjednici.

SADRŽAJ

